

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

ИЗДАЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

Издаје половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

XII.

БЕСЈЕДА

Говорио 6. Децембра на имен-дан Њ Кр. В. Књаза Николе I., и приликом 40-годишњег јубилеја Његове владавине у саборној

цркви никшићној.

Илија Јовиновић, свештеник.

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Господи спаси царя и услыши ны
въ онъже аще день призоемъ твѣ.
(Пс. 19. 10.)

Љубавни хришћани!

Благои Господ, по неумитној својој правди, још од давнијех времена заштићавао је наше драго отачаство — Црну Гору од насртаја неправеднијех сила, које су све могуће начине употребљавале, да јој одузму свету слободу, која је као жива искра у овијем врлетнијем и поднебеснијем стијенама, по Божијој милости, а по енергичном прегалаштву вјечнозаслужнијех владалаца из дома Петровић-Његоша, и њима оданом приврженошћу и подајничком вјерношћу нашијех мученичкијех предака, неугашена блистала.

Ту свету искру, која се у низу толико вијекова делувала по таласима за њу проливане мученичке крви вјернијех синова земље ове, као највећу аманетну светињу предавао је у нашљедство владар владару, а нараштај нараштају — Таман, када

се највећи крвави вртлог бијаше устремио, да је преда у срце крвавог вјековног мора — изађе јој по Божјем провиђењу на сусрет, седми по реду владар од многозаслужног дома Петровић-Његош — данас срећновладајући Господар Књаз Никола I., који као достојни потомак предања великана, задахнут Њиховијем генијалнијем прегалачкијем духом, проникнут најодушевљенијем патриотскијем осјећањем, као муња плану, свијету познатом храброшћу, са сјајног црногорског владалачког пријестола, праћен вјернијем му црногорцима сред крвавијех валова, гдје на врху Душанове сабље изнесе праћедовски аманет — искру свете слободе, коју својим животворнијем духом задахну, и претвори у горућу букту, која новом свјетлошћу обасја, наше проширено отачаство, — благотворне зраке просу на околну нашу браћу, те и њих загрија надом на бољу будућност, а Црну Гору, као сјајну звијезду предочи на Српском небу, чијој блистателности задивеше се јевропски народи, за које ратничке подвиге доби на крунисаној глави лаворов вијенац неувеле славе са натписом „цар јунака“.

По пријему лаворовог вијенца, у којем је уплетена слава црногорског јуначтва на бољанама бојног окршаја добивена, а Њим лично предвођена, као по свршетку бојне јеке, која је пушчаном ватрој и низу тодишњих година спречавала напредак просвјете и благостања нашег отачаства, свом завасном снагом, својственом челичном вољом, свјестан свог великог задатка, као велики реформатор, приђе уређењу државног организма, којег у току своје владавине сабљом прошири, благостањем оснажи, просвјетом уздиже и за кратко вријеме приведе кругу образованијех јевропскијех држава, у таквом складу и поретку, да Црна Гора може слободно корачати на сусрет сјајнијој будућности — Он је препороди, за које доби име народног оца.

Поред добивеног лаворовог вијенца за сјајне побједи на јуначком мегдану, не мању славу добио је у очима образованог свијета, с пером у руци, за велике замисли и праведне жеље, које је по творачком духу у генијалнијем дјелима, на просвјетном мегдану изнио, за свесрпску идеју, за које му српски народ даје достојно мјесто у колу најодабранијих српскијех пјесника — књижевника, тијех културнијех будилника.

Што да речемо за религиозно Његово осјећање, с којијем је скроз Његова побожна, узвишена и племенита душа обузета у толикој мјери, да по великијем, богоугоднијем и светијем жртвама за себе и свој народ Богу принесенијем, толико се је

духовно узвисио, да му српски народ с пунијем правом може честитати другу слику — Немање I. —; особито са подигнућем овог величанственог свето-Василијевског храма, у којему се огледа блијесак Његове побожности и дубоко-религиозног поимања.

Његов плодотворни рад, којег је у току четрдесетогодишњег Његова, колико тешког, толико срећног владања, примио ка српском олтару, са којим је у свијету уздигао углед себи и Црној Гори, толико је опсежног и узвишеног карактера, да ја нити сам дорастао да могу, нити се може овђе ни приближно предочити у оној слици, какав постоји. —

Њега ће само историја српског народа знати достојно оцијенити и показати, као узор примјер, као сијајуће свјетило, које ће наступајуће српске нараштаје загријевати жаром најсветијег родољубља, како ваља истински љубити највеће српске светиње: вјеру и домовину.

Четрдесетогодишњи јубилеј нашег Узвишеног Владара окружен је са називом „Краљевско Височанство.“ Ова прилична титула Његову славу и имену спојена са Његовијем јубилејем и имен-дрвом, | оспујана је најодушевљенијим весељем и ријетком славом наше драге отаџбине, почевши од Његове Куће до најсиромашније сељачке кућице, која потијече из најоданије подајничке вјерности, а подноси се као знак безграничне љубави и оланости нашем Узвишеном Господару, да види свијет, како Црногорац жарко љуби своју душу, милог Господара. Ову ријетку свечаност наше домовине попраћеће милиони раскомаданог Српства, па не само Српство, него и васцијело Словенство, као и пријатељи на пријестолима похитаће, да одаду достојну пошту многозаслужној окруженој глави.

Уз славу и милину коју данас Црна Гора подноси свом Узвишеном Господару — једнодушно узноси и најтоплије молитве свевишњем Творцу да нам још дуго и дуго до најкрањих граница човјекова живота поживи Његово Краљевско Височанство Узвишеног Господара Књаза Николу I.

— Амин. —

ПРОПОВИЈЕД НА ДАН ЦРКВЕНЕ СЛАВЕ — ХРАМА.

(Говорио 21 новем. 1900 у ман. Добрићеву, Леон. Нинковић, јером.)

Ишће кто миѣ слѣжитъ почтитъ
Его отицъ мой (Јов. 12, 26).

Богољубазна браћо Хришћани!

Удовљавајући гласу своје савјести и извршујући дужност своје пастирске службе, која ми је повјерена, када сам Божијом вољом постављен за пастира хришћанског народа, учитеља и тумача праве Христове науке, тада ми је у аманет предано: да се по својој узвишеној положају старам о спасењу душа, које су ми повјерене, да их водим правом ставом к вјечном спасенију, не обзирајући се на многобројне препоне, које право хришћанског пастира на путу срастају, већ с крстом и Јеванђељем треба нам напријед, не жалећи при том ни труда, ни здравља, па чак ни свога живота; јер за народне пастире Господ Исус Христос вели: „Добри пастори душу своју полаже за овце“ (Јов. 10, 11). А врховни апостол Петар, излажући дужности народних пастира вели: „Пасите стадо Божије које вам је предато, и надгледајте га, не силом, него драговољно, и по Богу, нити за неправедне добитке, него из добра срца: нити као да владате народом, него бивајте угледни народу“ (1. Петр. 5, 2—3).

А и вама, брагодчестиви хришћани, избрани сасуд Христов, св. апостол Павле заповиједа говорећи: „Слушајте учитеље своје и покоравате им се, јер се они старају за душе ваше, као који ће дати одговор, да то с радошћу чине, а не уздишући, јер вам ово не помаже“ (Јевр. 13, 7). А да смо сви дужни поштовати свакога што заслужује поштовања, исти св. апостол вели: „Подајте свакоме шта сте дужни,“ т. ј. укажимо свакоме заслужено поштовање (Рим. 13, 7).

Драга браћо! Када бих редом набрајао све што је дужан пастир према стаду и стадо према пастиру, а сви скупа према хришћанским врлинама, то би нас далеко одвело, те ћу то оставити другом приликом, а данас ћу с вама проговорити неколико ријечи о значају народа српскога светиње — крсног имена и уједно изразити вам поздрав са којим вас поздравља ова св. обитељ данас — као на дан своје храмовне славе.

Духовна чеда моја! најљепша особина код нашег дичног српског народа јесу славе својих крснијех имена. Свака поје-

дива српска породица славећи своје крсно име, слави успомену онога дана, када се отресла незнабоштва и ропске службе мртвијем идолима, а просвјетила се правом и истинитом науком Христа Спаситеља; примила свето крштење и кроза њ се сјединила са правом православном вјером; те мјесто кућнега идола, кога је свака породица имала, на крштењу свака породица српска узела је по једнога светитеља за домаћег покровитеља и заштитника своје породице, кога сваке године достојно слави, а Он јој помаже и од сваке непогоде дом заштићава; јер нас о томе св. Писмо увјерава, говорећи: „Ко мени служи, овога ће поштовати отац мој,“ вели Спаситељ (Јов. 12, 26). А и народ вели: „Ко крсно име слави, ономе ће и помоћи.“ Те као свака српска породица, тако и свака српска православна црква има и слави своје крсно име.

Ова света обитељ слави данас успомену онога дана, када је од прсте зграде кроз освећење и молитве постала општи молитвени Божји дом; када је посвећена у славу „Входа“ пресвете Богородице, као заштитнице и покровитељице своје, и када се у њој први пут св. литургија служила.

Пак помислимо, како у побожности свака српска породица слави своје крсно име, и са каквом радошћу дочекује и прима своје званице и госде; — тако и још већом радости ова св. обитељ — као општа наша мати црква прима данас вас све на славу данашњег свога крснога имена. Нека ми буде дозвољено, драга браћо, као скромном служитељу ове свете обитељи — да вам као члановима и синовима изјавим савјет и поздрав њен. Чујте каквијем вас поздравом кроз моја уста данас као на дан свога крснога имена поздравља ова света Богомоља:

„Да сте ми добро-дошли — вели вам — да сте ми благословени, православна дјецо моја! На глас данашње моје славе ви се из љубави према мени сакуписте, да што љепше и достојанственије прославите данашње моје крсно име, име опште ваше матере цркве, која вас је светим крштењем духовно препородила, духом спасавајуће вјере одгојила и која вас светим тајнама кријепи, а дивним молитвама, цјесмама и обредима душу вам и срце услађује и тјешти. Као што свака поједина српска породица ради на дан свога крснога имена, тако сам и ја данас урадила за вас све: принијела сам пуње и просфоре за све вас, а мој вјерни служитељ принесе на њима бескрвну жртву свете литургије за здравље и дуг живот свију вас; принијела сам, по крсном обичају, кољиво (панахију) за спомен

васкреснућа свијех мртвих ваших. Ужегла сам „убаву“ крену свијећу, за знак истините и горуће љубави ваше према: Богу, свецу, према својој цркви и народу српском, а једном ријечи, према свему, што је добро, правично, племенито и поштено.

Задовољна сам и утјешна, видећи вас данас тако у великом броју сакупљене, гдје се са мојим свештеницима топло и усрдно Богу молите, да вас Бог посредовањем св. Богородице, као моје и ваше заштитнице, дарује богату милост, изобилну срећу и небесни благослов!

Моја духовна чеда! Сабирајте се сваке неђеље и празника под моје окриље на заједничку молитву, јербо је то неизоставна дужност неопходно потребна за спасење душа ваших; Христос Спаситељ у св. писму вели: Јер гдје су два или три сабрани у име моје, ондје сам ја међу њима“ (Мат. 18. 20); молите се Богу скромно и искрено, иштите све што вам је потребно, па ако се будете владали као што сами Бог рече Авраму: „По мојој вољи живи и буди поштен“ (Бит. 17. 1.), заиста ће вас Бог задовољити са свима потребама по оправданим вашим жељама; јер св. Јован Богослов, наводећи ријечи Исуса Христа у св. писму, вели: „~~Заиста, заиста~~ ^{ЗАСТАЈАЈТЕ} вам кажем да што год узистете у Оца у име моје, ~~даће вам~~“ (Јов. 16. 23.). Покоравајте се мојим наредбама ~~и слушајте моје престојанике~~ ^{и слушајте моје престојанике}, а то вам је наређено и у св. писму, гдје се ~~карично~~ ^{карично} вели: „Не дирајте у помазанике моје (Псал. 104. 15). Бога се бојте, а цара поштујте (1. Петр. пос. 2. 17).

Нарочито вам препоручујем, да ме не заборавите, јер сам ја с вама вазда стала рамо уз рамо и пратила вас у мучним и веселим часовима, а особито кроз петовјековну крволочну османску најезду и њена најсвирјепаја мучења и гоњења, храбрила сам вас и тјешила и с вама дијелила зло и добро, а уједно вам вазда служила за склониште. Сјетите се оне цјељи, којом су ваши ђедови онако дивно жељели, а према својој жељи и радили, да Ме свагда имају у својој средини: лијепу, бијелу и што боље окићену. Знадите, да они вазда у мени нађоше утјеху и задовољство са потребном заштитом, те су радије умирали на коцу и конопцу, него ли се од мене одвајали. Будите у томе дични вашљедници својих предака, те држећи се Мене и Мојих наредба уздигнуће се ваша морална и материјална снага до врхунца савршенства своје моћи и слазе, а српско ће име сјајнијом свјетлости заблистати, те ћу се и ја с вама као ваша општа мајка пред цијелим свијетом дичити!“

Љубавни браќо!

Ово је поздрав и савјет наше опште мајке цркве, са којим нас је данас на дан свога крснога имена, као своје духовне синове и шћери почастила поздравити и посавјетовати; те сам увјерен, да ћемо примити срцу њене лијепе савјете и поуке, у којима ћемо наћи извор сваког благостања, напретка, мира и среће наше.

По дужности, као њени синови и шћери, обећајмо се пред св. Олтаром, да ћемо одбацити све мане и зле пороке, који се косе са Њеним канонима, државним и хришћанско-друштвеним законима, а живјећемо скромно и Богоугодно, као што приличи правијем хришћанима и узор Србима.

У то име испраћа вас, благосиља и поздравља ова св. Богомоља овијем ријечима: „Мила духовна дјецо! Поживјели ми много љета сретно и у свему задовољно! Божји вас промисао руководио у сваком корисном предузећу; а када пођете својим кућама, пошли ми с Богом и у свему срећни и задовољни; под моје се окриље вазда здрави и весели сакупљали, а са највишим се задовољством и Божјим благословом својим домовима враћали.“ *Амин.*

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

ЗНАЧАЈ НАШИЈЕХ ПРОСВЕЋИТЕЉЕХ И ДРУЖЕЊА

(Од радова учитељског удружења Љешанско-Команско-Загарачког.)

Написао: **Ристо М. Поповић**, свештеник.

Дјелајте дондеже свјет имате!.. —
вели Спаситељ. —

А свештеницима, који се добро старају, да се даје двогуба част, а особито онијема, који се труде у ријечи и у науци! — вели апост. Павле. —

а) Општи преглед.

Једна наша, српска пословица, вели: „Гора се с гором не састаје, али човјек с човјеком вазда;“ кад се човјек с човјеком састаје и то вазда, онда се мора један с другим и — дружити; чим се, пак, један с другим почне дружити, ту одма постаје — рађа се и нека дужност: а дужношћу се назива све оно, што је поштен човјек — у разнајем случајевима обавезан чињети. Дакле, човјек је дужан, и необходимо му је потребно, да с дру-

гијем другује. Што значи ријеч *друг*? — Ријеч друг има различита значења и означава час искрена човјека, час добра пријатеља, а час добропознатог и т. д.; али у правом смислу другом, назива се *човјек*, који с таквом љубављу прима к срцу све оно, што се мене тиче, да је заиста за мене — други *ја*. У осталом, друговање, према је необходимо без љубави, није то исто, што и љубав к ближњему у опширном смислу. Ми смо дужни љубити све људе, искрене и неискрене, чак и непријатеље наше, али друговати са сваким ми нијесмо обавезни: — то је дјело произвољно и личног расположењења. При том дружевска љубав претпоставља узајамност: обично она сједињује оне, који су се лично сложили међу се, који су нашли један код другог лична својства расположења, која их привезују једног за другог, који су добро познали један другог и убиједили се, да они с отвореном искреношћу и поузданијем повјерењем могу промјењивати се мислима, осјећајима, савјетима, да се могу у свијем незгоднијем околностима поуздати и ослонити један на другог.

Природа човјечија и његово стање силом га вуче и гони, да с другијм другује, да ствара друштва и удружења по својој врсти — то је дубоко укоријењено у нашој природи. Израз „*џаковање* — *царовање*“ шта је него друговање, које тако љупко нам звучи; а како су свакоме пријатне ријечи: „*друже мили!*“ Сваки се од нас пак мучи, ако не може с ким подијелити радост или жалост, ако нема од кога потражити савјета, науке, упуства, у опште ако нема створења пред којим би могуће било олакшати души својој отвореношћу и искреношћу. Згодно ово објашњаје нам народна пјесма, која пита: „*Ал' су гори јади, ал' жалости?*“ па вели: „*Гори јади него ли жалости!*“ јер: „*На жалост ће и комшија доћи, а за јаде нико и не знаде!*...“ Дакле, какав душевни покој бива кад тај терет бачиш с душе своје, под којим ти душа стење, т. ј. ако те јаде ма коме изјадиш!...

Најсветије и најискреније подмирење друговања ми налазимо у породици. Што може бити светије, што узвишеније, што ли деликатније од породичне слоге у друговању! Дивно ли је чути кад неки члан породице (отац, син или брат) каже: *ми смо као другови, ми живимо као дружина!*

Али човјек, пошто не може вјечно бити прикован за своју фамилију због различитијех околности и многоврснијех потреба, мора — и принуђен је дружити се и с другијем, нечлановима своје фамилије; те отуда излази, с друге стране, да није могуће не признати, да друговање, дружење, удружење, по самој битности својој, *јест таква потреба*, којој је ради њена подмирења

нужна: сродност душа, наравствена сугласност, која не зависи од крвног сродства и зближаје људе туђе и далеке један од другог по спољашњим одношајима и положају.

Историја, учитељица свијета, представља нам много поучнијех и много кориснијех примјера друговања. — Но ради њине опширности дотакнућемо се само некијех, најискренијих и најузвишенијих из црквене историје. Кома није познато најискреније друговање Јонатаново с Давидом, који је Давида не само из душе волио, него чак за њега и живот излагао опасности пред својим оцем. Ово друговање још боље нам упада у око, што један бјеше царски син, а други — син простог грађанина, Јесеја из Витлејема. Сјетимо се друговања Господа нашег Исуса Христа, Владике и Творца неба и земље, са својим апостолима и другим (као с Лазарем), не искључујући ни свога издајника, Јуду; сјетимо се благословеног времена прве цркве Христове, кад је у многобројним народима вјерним једно срце и једна душа била, и којима „*све бјеше заједничко*“ (дјј. IV, 32); они бјеху сви другови, сви бјеху свезани тијесном везом дружевске љубави у Исусу Христу. Сјетимо се дружевског одношаја апостола Павла спрема свог ученика и младог епископа Тимотија, свога вјерног сатрудника у апостолском раду, којег одликоваше као „*најбољег јединомисљеника свога*“ (фил. II, 20), и за њега се очинском бригом стараше и његово здравље (II Тим. V, 23). Па онда сјетимо се сираховог и искреног друговања двају великих великана и по даровима и по заслугама за цркву Христову, два јерарха и светитеља Василија Великог и Григорија Богослова.

б) Корист од друговања — удружења.

Каква нам је корист од вјерног друга? — Да видимо што веле свети оци. Син Сирахов вели: „*Вјеран друг — јака заштита, ко га је нашао, нашао је уточиште. Вјерноме другу нема цијене и нема мјере доброты његовој. Вјеран друг лијек је живота*“ (Сир. VI 14—16). Наша народна мудрост упоређује вјерног друга са „*братом*“, са „*сабљом*“: „*Добар друг (пријатељ) — као рођени брат*“ — вјеран друг — сабља о пасу.“ Заиста друг је мио, па ма које вјере био и срећан је човјек, који има истинитог, правог и поштеног друга. Код људи, који живе самотно, повучено, без друговања, прије свега примјећаје се карактер жестоки, сурови, својевољност и гњевљивост и неко јогунство, а ове мане најгоре доликују свештенику и учитељу. Друштво и друговање спасло би таквог од тих грдних порока.

Сјетимо се што је рекао за себе један руски великан (Карамзин); „Мене су — каже — образовали: друштво, нужда и књиге.“ Дружећи се с мудријем бићеш мудар, а ако се дружиш с глупијем, он ће те покварити“ (Прич. XIII, 21). — „Ко се додирује смоле (катрана) он ће се оцрнити, и ко иде у друштво гордијех, напруге се сличач њима“ (Свр. XIII. 1.)

Да би се наше свештенство и учитељство спасло од овијех и сличнијех грднијех и штетнијех мана, а да би напредовало у свакојакијем врлинама, потребна су удружења, и на то она и иду, и треба да иду. —

в) Посебно удружење наших просвјетних снага и његова сврха.

Прегледавши у опште што је то друговање, како се је оно практиковало код великијех лица и светитеља и каква корист отуда бива, — да видимо сада каква је корист посебнијех удружења наших просвјетнијех снага, и на што иста циљају.

До ту скоро Црногорац није имао кад осврнути се ни на своју кућу, није имао кад подворити свога изнемоглог и остаралог родитеља. ни са „вјерном љубом пробесједити“, вјечно бдећи на мртвој стражи на прагу дома свога са вјернијем и вјечнијем другом дефердаром — узданицом својом. сузбијајући ненаситивог и крволочног Азијата, — заклетог непријатеља, а камо-ли о „просвјети“ и „просвјетним удружењима“ размишљати и радити! — Да, то је познато свему свијету!... Сад, слава Богу, избавитељу рода човјечијег, а зафалећи нашем Узвишеном и срећном Владару, Његовом Краљу. Височанству Књазу Николи, и нашијем храбријем предцима, — настао је мир, мир и благостање сваке среће и напретка! „Мач је лега' у корице“; настало је вријеме просвјете и просвјећивања, „да духови крче пушта, да се пером вјечност ствара,“ као што вели наш велики пјесник (Змај); но да није било „љута мача код толико угњетача, шта би прошлост српска била? — То, што-но ће и будућност, — санак дјерни, — ако немаш, српски роде, соколовџ тића черни.“ Али захвалећи „бришком мачу“ он је нама толико савјеталости стекао: „да се наше мало гнијездо сад већ види на далеко.“ „А сад, догод бритки мач почива, донде, перо, ти се лати, ди прихватиш дар од мача, — што је никло да процвати, што се стекло да сјаха.“

Но може ко нам пребацити, да је давно код нас „мач легџ у корице,“ — па гдје смо и што чинимо?!

— Али тај „неко“ нека знаде и ово, да, као год што бодесник, који је дуго боловао, не може се брзо опоравити и

оздравити, тако исто и ми не могосмо се тако брво окријепити од вјековне борбе, јер гдје би био тај неко, тај исти, те би хтио подругљиво се нам насмијати, гдје би био — велим? — да га ми, — ми исти нашим гвозденијем леђима не штитисмо и не бранисмо?!.. — И још би му кућа даља била!..

Али *сад*, зафалећи нашем Господару — Оцу просвјете, Његовом неуморном раду и очинској бризи, нашем Архипастору Господину Митрофану и министру Просвјете господину Војводи Симу Поповићу, који се постараше и у ред доведоше наше — свештеничко и учитељско материјално стање, — *сад*, вељу, не можемо, а да, ако нам ко пребаци, не ообримо то пребацивање!

Дакле, на посао, браћо! јер нам са небеса громовито грми команда: — „*напријед!*...“ а Спаситељ свијета и вјечни Учитељ вели: *Дјелајте док свјетлости има!*... Под ријечју „свјетлост“ разумије се овдје вријеме нашег живота, јер привремени мрак ноћи и дође и прође, а тако и дани нашег живота долазе и пролазе, — пролазе у неповрат у непостиживост, откуда их више не повратисмо. Замислите, како се сваки од нас ожалости и колико жали једну и врло малу изгубљену стварчицу. Зашто је баш жалимо? *за то*, што је не можемо *већ* *упо-тријебити* на своју корист.

Е, онда колико *жале* за изгубљенијем временом, које човјек проведе у лијености — *кад* се смркне свјетлост нашег живота, кад наступи ноћ гроба, — онда ту нема више никаквог изговора ни надања, јер, по смрти нема кајања!

Дјелајте -- радите! — али што ће се радити? питају многи. — Ово ко што може, ко што умије; јер коме је много дато — много ће му се и искати, а коме је мало дато — мало ће му се и искати! Радимо, настојмо, побољшајмо се! Широка је њива Оца небесног, простран је виноград Господњи: за свакога ту има посла, за најмањег као и за највећег. У њему има много што-шта, што потребује рада; колико ту има изгубљенијех оваца, које се муче и пате замршене у дивљем растињу, одвојене од свога пастира, које му не чују гласа; колико још има у њему неблагорођенијех биљака, које дају дивљи плод, и које ће доспјети у огањ.

Ко не би радио таквом милостивом господину, који прима и онога, те и у једанаести час дође, као и онога, те је рано дошао и који не презире ниједног малог, но чак заповиједа и другијем, да га не презиру. — Радимо! Господ нам запови-

једа: „Въ потъ лица твоего свѣси хлѣбъ твой“ (Быт. III, 17); али што да се ради? — питају многи. Радимо ма што било, јер:

„Све је радња — радила се:

„Пером, иглом, ил' полугом,

„Рад је сваки узор в'јенџ,

„Ког не стече никад л'јенџ!“

вели наш свештеник и пјесник Ј. Сундечић.

Радимо! Ако останемо у ономе, у чему смо сад, мало ћемо бољи бити, јер ко није бољи данас него јуче, тај не иде напријед, а свака напредна мисао јест — корак унапријед. Није — вели наш Доситије — срамота незнати, но је *срамота не хтјети знати!* Свак жели, да је сваког дана бољи и напреднији, али само жељети а не хтјети на томе радити — не значи ништа! Ко жели и ради на своје побољшање и биће напредан! На то и иду наша свештеничка и учитељска удружења! а то је достојно сваке похвале!

Радимо! јер није прошло вријеме само ако ћемо срдечно и с вољом прионути на рад.

Ако смо примили и један талант, не треба га закопати, — подајмо га трговцу на интерес, гледајмо да га умножимо, да нас похвали господин, кад дође да прими своје. Није осуђен онај, који је примио један талант за *што*, што је *мало примио*, него за *што*, што га није дао на интерес, што га није увећао.

Радимо, браћо, свештеници и учитељи! — радимо и останемо у ономе, у чему је ко позван пред Господом (I. Кор VII, 24). У чему да радимо? — у тачном, савјесном и непрекорном вршењу својих повјеренијех дужности — у чему је ко позван: у проповиједању слова Божјег и обучавању својих ученика и у и изван зидова цркве и школе, јер ко умије и зна добро чињети, а не чини, гријех му је! вели апостол (Јак. IV, 17). — За ово је потребно: *воља и шрегнуће*, јер и ако имаш и знања и спреме и удобности, а ако немаш воље — све забадава. Такви се човјек може упоредити са златнијем кључем, као што вели један црквени отац, којим се не може ништа откључати; која нам корист од таковог кључа? Која нам корист од оног човјека, који је пун *знања* и спреме, а не употребљује га на корист другижех; напротив више вриједи дрвени кључ, којим се може нека ствар откључати, — више вриједи Доситијева самоученост, но нечије најопширније и нај-

савршеније школовање, т. ј. ако ту своју наученост чини неприступачну другом.

Нијесмо све извршили, ако сваке недјеље и празника служимо Божју летурђију, ако крстимо и вјенчамо, ако мртваца сахранимо, и т. д.; ако тачно полазимо школу, ако прођемо прописани материјал из наставнијех предмета — то морамо, то нам је дужност; свештеник и учитељ мора више урадити, него што му дужност налаже; а таковијем, који се добро старају, даје се *двогуба част, а особито онијема, који се шруде у ријечи и у науци!* — као што вели апостол Павле.

Радимо! стварајмо удружења, а њихова сврха нек је напредовање и усавршавање у нашем тешком, али светом позиву. да можемо с радошћу, а не жмурећи, Господу своје рећи: *оне које си ми повјерио, сачувао сам, а ниједан није погинуо мојим немаром или заблудом* (Јов. XVII, 12). Нек та наша удружења буду од користи нама, цркви, школи и народу. Угледајмо се на просвјешћене и вриједне народе, код којих одавно већ постоје оваква удружења. Радећи заједнички, скупљајући се чешће, савјетујући се брацки, потпомажући се дружевски, — напредоваћемо и у раду *на савршенству*; на овај начин човјек се мало пробуди, продрма, тргне се из неке зачамале дремљивости, из нерада, из запуштености *из овујете свјетске*, која га вјечно окружује, и којој се да лако подврћи; рађају се нове мисли и осјећаји; мораш више читати, писати, превести,¹⁾ чисто те нешто нутка на своје усавршавање; и тако радећи мало по мало *бићеш плодно дрво, и сачуваћеш се од огња и страшног пријекора од Господа свога*, — а ово је велика добит.

Напријед, дакле!

г) Наше посебно свештеничко и учитељско удружење у ужем смислу.

Као што је спојена душа и тијело, тако је спојено свештенство и учитељство. Кад их посмотримо с једне тачке гледишта, не можемо их никако раздвојити — то је једно те исто; а кад их

¹⁾ У овоме би нам од велике користи и помоћи били наша господа професори, уредници „Гл Црногорца“, „Просвјете“, „Књижевног Листа“ и сви они, који су у повољнијим приликама, те читају и добивају на приказ нове књиге, *особито руске*, које својом садржином одговарају нашем раду, које су згодне поучне и пригодне за нас и наш народ, те да их не само прикажу него и *колико коштају, ће се могу и на који начин добити*, т. ј. оне које би ваљале превести, као што већ имамо такви примјер од младог проф. и књижевника госп. Л. Поповића, (проф Цет.), вићи „Просвјету“ свес. IX год. 1900 стр. 492. А свијем таквим приказивачима унапријед — хвала!

опет погледамо с друге тачке гледишта, т. ј. мало строжије, увиђећемо велику разлику између њих. Згодно их можемо упоредити су два путника, који теже и главна им је цијељ да постигну једну највисочију тачку неког виса, па један иде сјеверном страном, а други јужном, разлика је, дакле, у путу — један иде студ, а други одовуд Свештеник поучаје родитеље и дјецу из олтара, а учитељ са катедре, а један и други изван цркве и школе — дакле, обојица желе постићи једно те исто.

Овијем хоћу да речем, да наше свештенство и учитељство, поред свега тога, што има доста снага и спремнијех и ваљанијех из обје класе, требало би да стварају заједничка „свештеничко-учитељска“ удружења, т. ј. како је ће коме, по географском положају, лакше вршити дужности удружења. Овијем — у осталом — не идем на то, да коме даднем неко правило, ја само исповиједам моје лично мишљење.

Потребу овијех удружења, мислим, да сваки наш свештеник и учитељ знатно осјећа, па ма какве спреме био. На основу тога и ми свештеници загарачко-комански, учитељи Љешанске нахије и загарачко-комански, побуђени добријем намјерама ради личног усавршавања, да би од веће користи били себи, народу и свом подмлатку, а према географском положају, створисмо једно скромно удружење, које због малог броја свештеника носи назив само *учитељско удружење*, у којему ћемо заједнички радити и један другог, колико мogleмо, потпомагати. Сваки је почетак тежак, али „прегаоцу Бог махове даје,“ као што вели наш велики геније, ловћенски пјесник.

Прегнимо, дакле, браћо и другови, а у томе нек нам буде у помоћ Господ Бог. — Амин. —

Загарач, 10. Јануара 1901.

ОСОБИНЕ НАРОДНОГ УЧИТЕЉА.

— Ан. Јовићевић. —

(Наставак).

21. *Живљење у слози и сагласности са друговима, факсијем родитељима и са сваким оошште.* Дужност је свакојега човјека, да у слози и сагласности живи са сваким, с ким има додира. Ово се особито захтијева од учитеља, који учи друге, да буду

сложни и јединодушни у сваком племенитом подуху; од њега се тражи, да на првоме мјесту буде сложан са друговима својјема, ако их је у једној школи више. Несугласица међу учитељима, па и међу сваким, рађа давију, свађу, омразу и свакојака зла, с тога је треба с почетка угушити, а ако је могуће, угушити и повод постанку њезину. Неслога међу учитељима доноси рђаве пошљедице, које врло лако могу бити од замашног значаја. Да би се свака неслога избјегла, нужно је, да другови једни друге поштују, као сами себе, да се у друштву учтиво понашају, да се пријатељски односе један према другом, да су искрени, вјерни и одани један другоме, да су готови жртвовати нешто свога интереса за интерес другог, да се пазе братски, да се љубе, да су наклоњени један другоме, да не постављају велике разлике између својјех ученика, да се осуђују једни друге и т. д.

Дужност би била учитељу, да и према ђачкијем родитељима гоји слогу и сагласност; осим тога, што је још важније, потребно је, да с њима буде у споразуму. Тако ће боље сазнати мане и врлине ђачке, па ће према томе успјешније радити у школи. Који родитељи чешће питају учитеља о своме дјетету, знак је, да ће више предујма школом и њенијем напретком; с таквијема нека учитељ говори о дјетету, Дјеца их упути, како дјецу треба његовати и васпитавати и неговати ријечи неће панути на мршаву земљу. Свака размирица учитељева са ђачкијем родитељима рђаво утиче на љубав и поштовање ђака и народа према учитељу; свака неслога са општином, ако није у праву, баца љагу на углед његов и понижава се. Учитељ се сматра као прва просвјетна личност у општини; кад би учитељ криво схватио ово мишљење, грдно би погријешно, и проиграо би свој позив и чин. Такви учитељи бацају се блатом на опште учитељско уважање, које се с тешком муком тече. Није доста имати знања, него треба знати то знање примијенити на народну корист, треба га знати употријебити, како ће и на дјецу повољно утицати. Учитељ је дужан бити сложан, ако жели слогу и међу ученицима развити и одњеговати.

22. *Покоравање школскијем властима и осталијем државнијем законима.* Да би школски појам и задатак био одређенији, то поједине врсте школа имају посебне законе, установе, одредбе, наређења и др.; њих издају школске власти, у интересу општег напретка, које се и старају о извршењу истијех. Школске власти јесу надзиратељи учитељског рада и школског уређења; оне су као старјешина у великој задрузи, гдје он само пази

општи рад, надгледа укупно имање, издаје потребне наредбе и упутства. И држава је једна велика задруга, а школство је опет једна њезина грана, која се разграђаје у развијем правцима. Сви задругари су дужни поштовати и покоравати се његовијем наредбама. То су дужни и учитељи. Са покоравањем, послушношћу и поштовањем одаје себе учитељ као разумна морална човјека, као радника, који схваћа посао свој, као вриједног ваљаног вршатеља своје дужности; он с тијем себе препоручи код надлежне власти, код народа и свакога; он добије веће уважање и цијену од претпостављенијех власти, а поштовање од народа и општине, и заузме угледно мјесто међу друговима. Непослушност и непокорност властима треба казнити оштро, јер свака непокорност иде на уштрб угледа власти. Непокорни учитељи нијесу достојни позива свога; они га не схваћају, и њихова непокорност не само што може нанјети штету властима, него начини читави покор у школи, јер се и на дјецу пренесе. Непокорност је врло велика мана, она не би смјела постојати код учитеља, као васпитача; а кад би се осјетило, да постоји, треба је жестоко жигосати, знајући, да је она пошљедица или особина њавог васпитања, суровости, дивљаштва, злоће и других мана. Непокорност је грдна мана; она омета правилни рад, она доводи школу, учитеља, родитеље, власти и општину до размирица, које рђаво утичу на школу; непокорност свакоме грдно пристаје, особито ономе, ко је позван, да такве и сличне мане триј-би и са добријем својствима замјењује.

Осим тога, учитељ се је дужан покоравати и осталијем државнијем законима и наређењима. Није учитељ какво самостално засебно уређење, које није подвргнуто државнијем законима; он је грађанин и држављанин, који има право на сва законска и грађанска права, па, наравно, мора и подвргнут бити државнијем законима. Закони су за државу највећа светиња; они јој дају животну снагу, правац и начин; они су држави, што и душа тијелу; без њих би владало растројство, свађа, љутња и раздор, докле би пропала и држава и народ. Сви свијесни људи дужни су не само покоравати се законској сили, него је у народу и морално потпомагати, тумачећи важност њезину. Све законе, којијема је неко подвргнут, треба да цијени као моћну заштиту своју, а остале уредбе, одредбе и уређења, која се на њега не односе, треба да цијени и поштује, као важно државно средство за заједнички напредак. Учитељ се има сматрати као свјестан човјек, с тога је потребно, да се

свуда и свагда, и ријечју и дјелом показује покоран и послушан према законима, да их цијени и уважава, да их уздиже у очима народа, да њихов прави смјер тумачи народу, да се управља према њима, и уопште, да буде огледало покорности, послушности и испуњавања законскијех одредаба. Само тако ће стећи лијепа гласа, цијене и поштовања, а када би почео подбадати народ противу ове или оне наредбе и установе, онда не само што би се замјерио мјеродавнијем факторима, него би употребљавао своје име и дужност на зло, и цијенио би се као бунтовник и постојани пошпикач.

Ваљан учитељ свагда на себе пази и чува се и од најмањег приговора или замијерке; што год чини, чини са разумијевањем, и боји се, да не учини што би било од штете државу, којој служи; он стоји на висини положаја свога, изнад сваке ситнице.

23. *Немијешање у туђе послове.* озбиљни и прави учитељ никада се непозван не мијеша у туђ посао, он само пази свој посао, с њим се забавља, о њему ради и мисли, и ту налази довољно труда и рада. Незвано мијешање у туђе послове може нанјети штету, а може и морални задуштак. „Ко туђ посао пази, свој заборавља“ — рекао је народ. Тако је; овога нека се сјећа сваки онај, ко има слабост заврнути у туђе. Још је народ рекао: „Не мећи прсте у туђа врата, да ти их не приштуну.“ Дешава се, и то не тако ријетко, да опарен изађе из туђе куће онај, који је у њу са злом намјером ушао. Учитељ треба да је огледало постојанства; он је дужан пратити само свој посао, а не мијешати се у туђи са злом намјером или незван. Незвано и злонамјерно мијешање у туђ посао доноси свађу, неслогу, трвеће и све већу смутњу. Само се оно може опростити, кад се врши једино у доброј намјери ради измирења, слоге, јединства и напретка; тада је оправдано и незвано мијешање, но је таквијех ријетко, ријетки су миротворци, а чешћи су свадљивци и смутљивци. Нека учитељ цијело слободно вријеме употрејеби на добро народно, на поуку, упућивање и др. Није згорега познати и туђе послове, али је зло још већу спицу омразе мећати међу људе, или некоме чинити сметње, стајати на пут коме, па било јавно или тајно, само ако то није наш посао и ако то не иде на штету чију. Који се учитељ мијеша у туђе послове, пада у подозрење код народа, постане омрзнут, презрен, сумњив, увиђајући у њему личност, која не пази свој посао. Има једна народна ријеч, која карактерише народног учитеља: Не мијеша се у туђе послове, но пази свој посао. С овим народ

одаје учитељу највећу похвалу, и хоће да каже, да је вриједан, ваљан, добар, постојан и т. д. Сваки ваљани учитељ стара се, да задобије народну љубав и признање, јер његов је рад тијесно с народом скопчан.

24. *Цијена уважења и поштовања од ученика и од народа.* Сваки поштени посао има своју извјесну цијену, и сваки поштени човјек треба да цијени и уважава сваки поштени рад. Учитељски рад је поштен и велик; он захтијева поштовање и уважење од свакога, ко иоле разумије наставничку службу. Уважење другијех према неком раду даје цијену и раду и раднику. Учитељ треба да много цијени уважење и поштовање свог позива; он то треба да задобије постојанијем радом и трудом, а треба да га задобије највећма од ученика и народа. Када ученици уважавају учитеља и с поштовањем с њим говоре, сријетају га и дочекују, даје се учитељу могућност, да боље схвати позив свој; када га народ уважава и поштује, добија прилику, да увиди тачно и ваљано испуњавање своје дужности и да користи народу поуком, бесједом, причом и разговором. Кога народ уважава, тога и поштује, а таквога и слуша са пажњом и с вољом прима његове савјете. Уважена и поштена личност служи народу као огледало доброте, рада и реда. Учитељ не смије само узимати своју цијену; коме је ово споредна ствар, тај не живи за позив свој, а не испуњава своје дужности. Ваљани учитељ ужива, када му други признају и уважавају труд и рад; он у томе налази велико задовољство, и срећнијем се сматра, када је од ученика уважен и поштован као родитељ, а од народа примљен и дочекан као потребан старатељ о народном добру. Нека сваки учитељ зна, да, ако један од народа и ученика све не види и не зна, то могу знати сви и да је мијење свију њих вјерна слика учитељева. Према овој слици имала би се давати награда или казна; њу би имале узети у обзир и надлежне власти при оцјени рада, реда и успјеха.

Највећа морална награда за учитеља јесте: уважење и поштовање од ученика и народа и признање од надлежнијех.

25. *Специјално вршење учитељске дужности.* Учитељски је рад врло тежак; он захтијева труда и напора, воље и одушевљења. Свако учитељево занимање с другијем послом, ма било и спореднијем, украђује му вријеме, да не може бити тачан и уредан у вршењу дужности, нити се усавршавати, нити вриједан бити, нити живјети за свој позив, нити може пратити и

уредно дјецу дочекивати, нити их надзиравати ваљано, нити може бити с њима више времена, да их темељитије познаде, нити ваљано проучавати народ, нити одговарати својој званичној дужности. И најмање занимање и отправаљање друге дужности смеће учитељеву пажњу и старање о самоме себи, о усавршавању своме, о раду и дужности својој; и најмањи други редовни рад, па ма се он вршио изван школских часова, наноси штету учитељском раду. Ако ће учитељ да потпуно врши дужност, то треба да му је учитељски рад једино занимање, како би се у њему могао усавршавати и све спремније постајати на корист своју и подручне школе.

С овим смо хтјели рећи, да је на штету школе и њеног успјеха сваки учитељев рад на другој дужности, па ма она била и просте природе. Негдје скоро неки су изашли у јавности са мњењем: да би могли наши свештеници вршити и учитељску дужност. Ово своје мишљење оснивају на томе, што у Русији синодалне школе у којима су свештеници обично учитељи, стално напредују и повољни успјех жању. Ми не поричемо успјех синодалнијех руских школа; ми смо баш и увјерени у ово тврђење, јер знамо да су руски свештеници потпуно спремни и оспособљени људи, а уз то одушевљени за свој свети позив, те су њихове школе уредне, средства потпуна, околности и прилике удобне, а материјално стање повољно. Ово сравање руских синодалнијех школа са нашијема и мишљење, да би и наши прави свештеници могли исто тако са успјехом вршити учитељску дужност, нема овдје мјеста, бар за сада, докле са свештеницима и учитељима влада постојеће стање. Прије свега треба узети у обзир скромно образовање једног и другог сталеза, па се упитати: гдје је толика сила и снага, спрема и одушевљење за двоструки рад? За вршење два званична посла хоће се много труда и рада, много времена и напора, одлучне храбрости и воље, хоће се и сувише пажње и зрелога сазнања о цркви и школи. Та мисао је за нас прерана, незрела. Погледајмо на цркву и школу, проучимо стање и једне и друге; погледајмо на свештенике и учитеље, познајмо спремну, рад и одушевљење једнијех и другијех; упитајмо се, врши ли свако своју дужност, старајући се ваљано свештеници за цркву, а учитељи за школу, па ћемо увидјети, да смо тек у развиту просвјетном. Можемо се ми кандидирати за коју му драго службу и обећавати се, да ћемо и њу уз ову уредно вршити. На први поглед ово изгледа повољно за финансијско стање државно; но не треба се заслијепити за

пуну кесу; треба се обазрети на кандидата, на његову спремину, његов првашњи рад, на тешкоће у вршењу два посла, на његову вољу и одушевљење, па стећи потпуно увјерење о сврси његова предлога. Може неко под видом државне или опште користи радити само за свој шпаг.

(Наставиће се).

ПРЕДАВАЊА ОТПШТАМПАНА У „ПРОСВЈЕТИ“ 1900. ГОД.

Општи преглед предавања.

Сам наслов овога чланка, мислимо, да ће привољети наше наставнике, да га с вољом прочитају; а колико ће тамо наћи за себе користи у погледу на даљи рад при писању предавања, то није наше да истичемо.

Главна је наша циљ, пишући ово, да по могућству истакнемо добре и лоше стране појединијех предавања, те тиме у неколико да користимо нашијем наставницима, особито онијема, који немају довољно спремине за свој рад, а ипак су се подухватили да пишу предавања, те је метод у штампанијем предавањима многијех наставника врло рђав. На пр.: неки наставник поставио је тему свога предавања *реченица проста развијена и неразвијена*, а у самом предавању даје пријам 6 реченици, мисли, подмету, прироку, простој развијеној и неразвијеној реченици, и о сложеној реченици. Многи дају питања, на која им дјеца одговарају како се желе и наводе примјере, који дједи у основној школи не могу бити познати; а питања су неодређена, да би се могло на њих одговорити на два или више начина. Некима пак одговарају дјеца на питања из нечега, што она прије нијесу ни чула ни виђела. Многа су предавања једнолика, на пр. из вјеронауке.

Па шта се има замјерити, кад разни наставници пишу предавања из разнијех библијскијех прича? Зар није корисно знати разне методе? Овакав протест предвиђамо, и колико он вриједи, морамо изнијети. Узмимо, да неки наставник пише предавања само из библијскијех прича. Каква нам је главна потреба, па и био његов метод добар, да он пише предавања само из прича? Зар једнијем или са два предавања неће нам показати свој метод? Зар нам не би већу корист приносио, да је узео у обзир цијело наставно градиво из вјеронауке, које се мора обрадити у основној школи, т. ј. да је написао нека предавања, која се морају држати у I. разреду (што више то боље), а нека у I., II. и III. раз. При распореду овијех предавања морао би имати особито у обзир она у I. разреду. Она су најтежа, јер што су дјеца мање умно развијена, то и метод предавања мора бити бољи, — да се сложи са снагом дјечијег разумијевања. Што су дјеца старија, то је метод лакши и тиме се наставнику рад олакшава у погледу појединијех предавања, не узимајући у обзир материјал цијелијех предмета, који се мора обрадити у извјесном разреду. Ако пак пишу предавања разни наставници, онда би морали имати у обзир прва предавања, па не ићи трагом предходника, него узети градиво за предавање

из другог ког одјељка вјеронауке. Узмемо ли, да су сви ови наставници успјели у свом раду, онда је сувишно да узимају слична градива за своја предавања; ако ли неки не успију, што код многих бива, зар није боље да они, који су успјели у свом раду критички прегледају њина предавања, него да обрађују сличне теме? Може неко истаћи и то, да има наставника који нијесу довољно спремни за свој рад. Овијем досадашњим начинима им нећемо помоћи, ако им се не може помоћи на начин, који овдје истичемо.

Који наставник нема толико способности, да по једном примјеру предавања и друго слично му по методу разради, он није за усавршавање.

Из овога изводимо, да треба узимати градиво за предавања у различитим разредима из различитих одјељака неког предмета. Нијесмо противни, да се има предавач из свију могућих тема, које се морају у основној школи предавати, али није нужно тако далеко ићи. Кад бисмо хтјели тако далеко ићи, онда би требало једну тему више пута обрадити, узимајући у обзир каквоћу и количину способнијех, мање способнијех и рђавијех ученика. Довољно је за сада да обрађивамо предавања из појединих предмета или појединих одјељака неког предмета, који их има, јер до сада немамо из неких предмета ниједно предавање, а слабо се имају у обзир и одјељци предмета у до сада писанијем предавањима.

Предавања многих наставника израђивана су на брзу руку, те су због тога учињене многе погрешке. Да је ово овако, освједочисмо се при прегледу истијех. Неки наставници тако су добро обрадили у извјесном предавању неке одјељке, да заслужују похвалу; а у истом предавању видимо такав контраст у методу, да морамо сумњати, да ли је исти цијело предавање израдио. Дакле, шта је ово него китан посао? Неки пак бирају само лакша градива за предавање, као: пишу дајешу причу (у предавању), или разраде тему како треба дједи дати појам о некој врсти ријечи, (друго ријетко да се узима не само из граматике него уопште из срп. језика); неки пишу предавања о троуглу и четвороуглу, а из основних појмова геометрије че налазимо ниједно предавање.

Признајемо да овај наш рад није лак, нити ће многи наставници бити објективни у свом суду о истом раду. Такви би својим колегама учинили једну велику услугу: да добро прегледају овај рад, па тек онда да га оцјењују, ма и јавно изнијели своје примједбе, да би њиним допунама дошли до потпуног објашњења, како да пишемо предавања.

Избор градива за предавање.

При прегледу предавања узећемо само она, која су штампана у „Просвјети“ 1900. године, то ће бити стога, што нека предавања од прошле године имају неку везу с њима. Прошле године штампано је 29 предавања у „Просвјети“, од којих је из вјеронауке 8, из рачуна 7, из граматике 6, из природописа 1, из геометрије 4, из цртања 1 из физике 2. По овој прегледу видимо, да нијесу сви наставни предмети заступљени, а поједини њини одјељци још мање. Тако не налазимо ниједно предавање из основних појмова вјеронауке, што је неопходно нужно, јер, ако хоћемо, да усавршавамо метод у настав. раду, треба да се помогнемо најприје ондје, гдје је наставник највише изложен да учини методичку погрешку, ушљед потребе особите вјештине, да се постави тврди темељ за даљи настав.

рад. По својој природи дијете мора и хоће да у неколико и само учествује у великом послу око својега образовања, а довести га до тога да се у њему правилно развија та клица, тражи се од наставника поред добре воље знање и вјештина.

Из катихизиса и црквене историје такођер не сријетамо ниједно предавање. Тако је било и прошлијех година, као у већини предмета. По овоме морамо судити, да по неки наставник мисли, да треба мало или ни мало методичне обраде за ове одјељке из вјеронауке. Није довољно да дјеца знаду добро одговарати на постављена им питања, као што бива у катихизису. Могу дјеца лијепо научити на памет поједина прошења из молитве Господње, чланове из Символа вјере, заповиједи, па опет да од свега тога ништа не разумију; а то бива, кад се само дјецџ прочитају лекције. *Бубање на памет вријећа природу и разум и мрази дјецџ науку Памћењу ваља предаши само око што дође кроз разум (Волфганг.)* Ко ради против наведеног начела Волфганга, тај се само о томе стара, како ће са својим радом блеснути приликом ревизије, не обзирајући се, да одговори узвишеном свом позиву.

По извјесном предавању из биб. прича може се и друга прича разрадити, јер је ту поглавито начин *приповиједања*; а код предавања о „Богу“ или „како се треба прекрестити“ или код предавања из катихизиса употребљава се *касихистички облик* или *јевристички*. По овоме видимо, да и у одјељцима из појединијех настав. предмета мора се мијењати облик наставе. Ушљед овога тражимо, да се обрати пажња не само на метод, него и на избор теме за предавање. *Молитва* је да могу у неколико и оба облика настављања доћи у једном предавању, али то није у сваком предавању. На пр.: у предавању неке приче начин је предавања *приповиједање*, а у истом предавању мора се употребљавати час *испшшвање*, а час *развијање*; а Молитву Господњу морамо предавати *различитим начинима* и т. д.

Предавања из граматике више су разнолика, него из вјеронауке. Ту су предавана: о *слоговицама*, *ријечи*, *познавање врста ријечи*, и нека предавања из *синтаксе*. Из читања нема баш ни једно предавање, нити из декламација, нити пак из очигледне наставе и писменијех састава. Предавањем појединијех прича из читанке развија се дјецџ ваљани карактер, т. ј. дјеца се уцућују на послушност, љубав, слогу, рад и т. д., а уклањају се од разнијех порока, кад им се очигледно представи неки догађај, гдје се износи како је неко пострадао са својијех неваљалстава, а други је доспио до нечега ваљаног својим племенитијем дјелима. Расправљање оваквијех чланака пробуди дјецџ вољу и за својевољно читање и другијех књига. — Декламовање је нужно, јер се њиме развија осјећање за правилни лијеп говор. Сваку декламацију треба дјецџ најприје протумачити. Народне пјесме, у којима се истиче национално осјећање, помажу у многом и другијем предметима. Њима наставник развија у дјецџ љубав к својему и да знаду бранити и цијенити своје. Патриотизам, религија, и народни обичаји особито се истичу у тим пјесмама. За географију, историју, моралне поуке и друго народне су пјесме неопходно нужне да се уче. Дјеца воле декламације, а особито ако им се предају и методично. Управо можемо рећи, да се она одмарају учећи декламације, што је у настави међу осталијем предавањима, изузевши нека као поезија у прози. Због овога јединога треба обратити на њих већу пажњу, да не би дјецџ настава била једнолика и незаним-

љива. Као што дјејствују излети, игре, гимнастична и војничка вјешбања на тијело дјетиње, тако и декламације дјејствују на душу дјетињу.

Писмени састави потребни су не само да се дјеца интелектуално развију, него и да се навикну на ред и чистоћу. Да се у овом одјељку срп. језика успије, нужно је најприје објаснити дјеци основне појмове из истога, па тек онда пријећи на писмени рад. Све писмене радње треба да наставник прегледа јавно, како би се дјеца не само боље заузимала за рад, него и да погрјешке једнога користе — поуче и друге. Писмене радње могу бити из свију предмета. Док наставник ради са једнијем разредом, други нек ради писмене задаће.

Прва предавања у I. р. спадају у очигледну наставу, а она почиње од часа, кад дјеца пријеђу школски праг. Сјетимо се само како они малишани дођу са неким страхом, чежњом и анђелском невиношћу у школу. Са неком давнашњом жељом очекују да виде и чују шта ради наставник са дјецом у школи. Њих треба одмах узети под наставничко окриље, — одмах с њима почети наставнички рад. Ако ли их оставимо, да уђу у школу као старији ђаци без потребног методичног поступка, зар се они неће са неком сумњом и разочарањем враћати својој кући? Шта ће рећи дома, кад га питају, је ли им наставник шта говорио? Шта ће их другог дана вући у школу, кад им наставник није обећао да ће им нешто причати или показивати? При овоме, ако се нађе и такав немарњак, који одмах извади прут, па луп по столу, да се умире, а случајно и којег немирнијег малишана ошине, онда је пропала она дивна чежња за школом, онда је освједочено родитељско страшање дјецу учитељем и његовим прутом. Први рад са дјецом тражи највише вјештине, те по томе су и предавања првог рада са дјецом најважнија.

Та прва предавања морају бити о уласку у школу, изласку из школе, сјећењу на својем мјесту, о пажњи, о дисциплини, показивање разнијех слика и у опште треба им у почетку предавати само оно, што их може заинтересовати. Најсходнији пријелаз нек буде од домаћег на наставни рад. Оваква предавања омиле дјецу школу, те, што се рече, трче у њу и једва ишчекају, кад ће опет нешто чути од свога наставника, као оно прије.

Рачун, као и горе наведено, није заступљен у потребној мјери. Изузевши предавање С. Вулећића и С. Марковића, сва су друга предавања о обичним разломцима. Сва су предавања из рачуна, која су штампана у „Просвјети“ прошле године не само тешка, него и важна; али има важније од важнијега и теже од тежега. Предавање С. Марковића о броју „четири“ и С. Вулећића „припрема за дијељење у I. р.“ за нас су важнија и тежа за разраду. Важнија су тиме, што у I. р. треба, особито у настави рачуна, много више пажње и стрпљивости, него у старијим разредима, те по томе су и тежа. Не побијамо овим важност предавања А. Чукића, али бисмо му благодарнији били, да је по нашем распореду бар двије трећине ових предавања узео из градива рачунске наставе за млађе разреде мјесто предавања, која су о обичним разломцима у IV. р. Потребна је да се напишу из рачуна и следећа предавања: први рад у настави рачунања, неколико предавања из рачунања у I. р., а тако исто и у осталијем разредима, имајући у обзир не само рачунање са простијем бројевима, него и с другијем. Данашњи друштвени одношаји такви су, да се човјек управо не може ни маћи без ове гране наставе. Због овога треба дјецу дуго вјешбати да дођу до правилног и самосталног рачунања, како не би могли бити обманути.

Из искуства смо се увјерили, да се у овом предмету највише рамље, ушљед чега и кажемо, да би потребно било израдити горе пменована предавања као и обратити већу пажњу на ову грану наставе.

Из геометрије су израђена само 4 предавања. Из основнијех појмова имамо једно предавање. Да су сва четири из основнијех појмова или бар тежа из других дијелова геометрије, и овоме предавачу бисмо били благодарнији. У првоме дијелу геометрије много се више може и мора примијенити форма предавања овог предмета, гдје треба у исто вријеме дјецу учити и показивати им оно о чему се уче, него у другијем дијеловима. Геометрија и не може се друкчије предавати без очигледности и то развијајућим начином, да бисмо у дјетету пробудили процес развијања. У свакој науци може се поставити неки одређени ред, који пракци даје одређени ток и може јој послужити, али та теорија не смије нас сметати у нашем слободном раду. И као што мора наставник водити рачун о развијености појединаца, тако исто мора и о особинама предмета, а у ужем смислу и о појединијем одјељцима и лекцијама из дотичног предмета. Ушљед овога можемо истаћи, да су најважнија прва предавања из геометрије. Ако је главни захтјев теорије предавања геометрије — очигледност, опет не морамо сву геометрију једнолико предавати. Дакле нек наука има свој одређени ток, нек дјејствује на ток пракцике, али поред свега тога ми се морамо осјећати живи и у оном истраживању, које су други прије нас открили. Колико ћемо у томе удјела имати зависи од предмета кога обрађујемо, а зависи највише и од наше способности. Ово се мора примијенити и предавањима. А пошто је ријеч о геометрији, да се јасније изразимо, потребно је да кажемо да оно што је наука нам дала у том предмету; а колико ћемо ми ту учествовати предавањем истог дјечи, то је важно видјети. Важно је и с тога што у оваквим предметима морамо имати највише судјеловања, а особито у првим лекцијама. Због овога понављамо, да су прве лекције из овог предмета најважније, а за нас најинтересније.

Из другијех предмета имамо једно предавање о „бакру“ из природописа, једно из цртања у I. р. и два из физике. Пошто је врло мало предавано из поменутијех предмета, нећемо даље о њима говорити. Само толико морамо напоменути, да по избору теме најважније је предавање у I. р. из цртања.

Из осталијех наставнијех предмета немамо ове прошле године баш ни једно предавање. У будуће дако се буде боље пазило, да се не пишу предавања само из два-три предмета. Ову наду полажемо највише на наша удружења. Удружења могу врло лако водити тачан рачун о томе, да се пишу предавања из разнијех предмета, из разнијех одјељака предмета и пододјељака, имајући у виду ваљана предавања, која су прије тога оштампана. Ово исто напомињемо и онијема, који нијесу чланови неког учитељског удружења. Можемо допустити и лошија предавања нек остану на миру; а узимати и обрађивати необрађене теме. Доцније може се написати предавање на исту тему, коју је неко лоше обрадио; а уз исто предавање приложити и узрок, који га је руководио да ту тему обради. То би била управо критика на ово прво предавање, или само критику.

Није голема погрјешка, што су наши наставници практиковали у избору тема овај досадањи метод, али није опет баш никаква погрјешка. Потребнија су предавања из свију наставнијех предмета и одјељака, па

тек доцније, кад се у томе добро помогосмо, да пријеђемо на поједине под-одјелке или додатке извјеснијех предмета. Најпослије долазе одјелци одјелјака; а већ све теме, које се морају у основној школи обрадити, не би било нужно обрађивати. По нашем мњењу морао би се узети овај распоред предавања: из историје, слов. језика, рачуна, геомешрије, пјевања, појања, цршана, писања, гимнастике и војничког вјежбања да се узму прва предавања и разраде; у истом систему спадају и предавања из: чишања, грамашике, пис. састава, очигледне насшаве; из библијских прича, катихизиса, црквене историје, додатака у овом предмету, а прије од свега прва предавања, узевши најприје предавања у I. разреду; из зоологије, минералологије, ботанике, земљодјелства, стоочарства; из првих појмова о земљопису, сри. земаља, јевропских земаља, математичног земљописа. Пошто би се израздила предавања из поменутог, онда би се требало обратити на њине одјелке, као: из вјеронауке — једно предавање из новог завјета, друго из старог, треће из Молитве Господње, четврто из Символа вјере, пето из Заповиједи, шесто из Црквене Историје, и седмо из додатака. Овај рад важи и за друге предмете или боље рећи за дјелове наст. предмета. Врло је прост метод да објаснимо досадањи појав, који се уочио при бирању теме за предавање, које се мислило изградити са теденцијом да се оштампа. Узмимо један конкретни примјер. Неки сељак посије неку нову или боље рећи сусједима му непознату врсту жита. Жито му успије. Други сељаци, кад видјеше, како њему то жито успијева, зажеде да и они исто учине. Зашто и не би, кад им је све готово? Видјели су у какву земљу треба извјесно жито посијати, и начин обраде, а и то да је та врста жита добра. Тако су и неки наставници. Способније им колеге написаше нека предавања, њима се то допаде, па зашто не бисмо и ми писали предавања? Ту је већ све готово само узети другу тему из истог предмета. Еали не из другог предмета или одјелка неког предмета.

За прве наставнике, који раде на појединим предавањима, и у главноме успијевају, а по неки пут и крупно гријеше у методу, морамо примјетити, да су немарни били у свом послу. Иста им се примједба мора учинити и у избору тема за предавања, јер у томе се није показивала велика разноликост, нити се обрађала пажња на оно што је потребно или управо рећи необходимо, него су се уопште узимале лакше теме.

Овијем закључујемо општи преглед предавања, па ћемо у даљем прегледу узети на претрес поједина предавања.

(Наставиће се.)

Б Е С Ј Е Д А

говорена на II-ом редовном скупу „Зетско-Кучког свештеничког удружења“
8 октобра 1900 године.

Драга браћо!

Веома се срећним сматрам, што ми је у дио пало, да вас овако сакупљене са добродошлицом поздравим, желећи, да са овог скупа понесете лијепе успомене — како би зажељели и опет се скупљати и радити у слози и љубави за напредак свој и повјереног нам стада.

Ево у име Божије сада отварам други редовни скуп нашега удружења. На првом мјесту призивамо у помоћ Оца Небеснога, да нас руководи у сваком раду; па за то ми дужност и налаже, да рекнем коју ријеч о битноме услову за опстанак сваке заједнице и свакога човјека — дакле о раду. Да, о раду, који, ако је добар, мудар и побожан, уређава породице, општине; доводи до благостања државе и народе; или их, ако је рђав и несмислен, спушта у пропаст — да се никад не подигну. —

Заједнички рад доприноси огромне користи друштву, зато је братство и љубав потребно за сваки рад, а нарочито то не смије да оскудјева код нас, као код хришћана; код нас, као код служитеља Божијег олтара, јер је хришћанство обнародовало идеју братства и љубави свију људи, и тијем самцјем оно је положило још један и то врло важан услов за велики напредак човјечанства.

Радимо браћо, да би у заједници боље одржавали стуб, на коме почива плод Христове науке. Сјетимо се што вели нерадном премудри Солон: „Иди к мраву, љењивче, гледај путове његове, опамети се.“ (Приче 6, 6–8).

Но немојмо сматрати рад као обавезу према себи лично — јер човјек не живи сам у свијету. Размислимо само, колико се и како користимо свакога часа од рада нашијех ближњих. Свака олакшица којом се ми користимо у животу, купљена је крвљу, знојем, страдањима и трудом хиљадама хиљада нашијех ближњих. Па кад ми знамо и видимо толики рад нашијех ближњих, зар је праведно — праведно, да са скрштенијем рукама одговарамо трудбеницима: „Ви радите, а ми нећемо.“

Рад је част за личност, а спас за друштво; рад је задовољство и потреба, а што је најглавније, он је дужност и обавеза човјекова.

Да би Преблагоче Творцу угодни, који нас је удостојио благодати „свише“; да би користили миломе Српству, Узвишеном Господару, цркви и својој отаџбини, треба да радимо да и по њему, као што је Христос за све страдао и убијен био.

Нама је, драга браћо, потребно да се потпомажемо, као год што тијело има многе удове, па се сви потпомажу те тијело обдржавају, тако требамо и ми, јер се вели у св. писму: „Такожде мнози едино тјело есмы о Христѣ, а по единомъ дрѣвѣ дрѣвѣ оуди. Аминъ.“

Говорио Павле Петровић, протојереј.

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ЗЕМЉОПИСА.

(За I. раз. основне школе.)

— О странама свијета. —

Дјеца се изведу у поље, и то по могућству јутром раније.

Наговјешћавање циља: Чега смо предавно није било? (Ничега сем Бога). — Шта је оно Богу мило било? — (Да створи свијет). — Окрените се тамо амо — на све стране и погледајте свијет! — Јесте ли се окретали на све стране? — Гдје су те стране на које сте се ви окретали? (Пок-зуу рукама) — Реците ријечима гдје су те стране! — (Стране су

у свијету — на такав ће одговор бити дјеца наведена и у том ће она замислити стране свијета као нешто стварно). *Е ми ћемо данас учити о шим странама свијета.* — О чему ћемо данас учити? —

1 а) Је ли који од вас чуо до данас ријеч страна? За шта си чуо ти, да се каже страна?.. Ти? и т. д. — (Овај разговор о странама на дуго ће се развезати, јер су дјеца ту ријеч чула у разним приликама, те ће моћи о том репродуцирати). — Кажите ми, Н., на којој ти је страни Т.? — А теби Ђ.? — А теби Ђ.? (Лијево—десно).

б) На коју ћемо страну отићи кад будемо пошли к школи? — А с које смо стране дошли? — С које је стране дошао јутрос В. (ћак из даљњег села)? А са које К.? (На ова питања дјеца ће одговарати: отуда, тамо, на ту страну и т. д.). — Окрените се ти тако, да ти буде лијева страна она од куда смо дошли! — Можеш ли сада рећи: дошли смо с лијево стране? (Дијете ће рећи: могу). Е али сада ћеш се окренути да ти десна рука буде к тој страни — окрените се! — Како ћеш сад рећи, кад би те неко упитао: с које смо стране дошли? — Дакле видите, да не можемо рећи, да је то лијева, нити десна страна, а прије сте рекли: отуда смо дошли и то је лијево... е али ако ја затворим очи, па не видим, кад ви пружите руку, већ хоћу да ми само ријечима кажете, од куда смо дошли. Можете ли то казати? Треба да знате имена страна свијета, па да то можете казати. — Шта ћемо данас учити?

II а) Погледајте сунце! Покажите руком страну свијета на којој је сунце! Гдје ће сунце бити на подне, кад будемо ми хтјели ићи на ручак? — А гдје ће бити испред ноћи. — Је ли сунце од како је свануло било све онамо, гдје је сад? (Неко одакле је изашло — истекло *)? — Је ли ко видно, кад сунце истијече? (Ко ми зна казати како се зове она страна одакле сунце истијече? — (Ако нико не погоди каже се). — Гдје рекосмо да је сунце на подне? — Дува ли од те стране који вјетар и како се зове? — Како можемо ту страну по том вјетру назвати? (Неки ће погодити — а ако не, учитељ каже). Куда иде сунце послје подна? — Па што буде онда? Дакле сунце јутром истијече на оној страни, ксју зовемо Исток, а увече запада на страни која се зове...? (Ако ни једно дијете не погоди страну, именује је учитељ). — Окрените се к југу! Сад имате једну страну свијета за леђима и њој не знате име. — Да ли отуда дува који вјетар? (Сјевер). — Како би по том вјетру назвали страну, која вам је сада иза леђа? (Ако нико не погоди, каже се).

б) Кад би данас било сблачно, па не би видјели сунца, по чему би одредили: Исток, Запад, Сјевер и Југ? Погледајте на те све четири стране! Шта видите тамо? (Оближња брда) — Како се зове оно брдо које нам је најближе к источној страни? — Како оно к западној? Како к јужној, а како к сјеверној? — Помени та брда Ц.! Помени их Ч.! и т. д.

III. Окрените се сви к југу! Дигните своје лијеве руке! — Која је лијева страна свијета? (Није то лијева страна!) — Већ како се зове та страна, која вам је сада с лијево? — А та с десна? Зашто се прва зове Исток, а друга Запад? Које нам је најближе брдо с једне, а које с друге стране? — Како се зове страна која је пред вама? Зашто се тако зове? Које нам је брдо најближе с те стране? — Која вам је страна иза леђа? — Зашто се тако зове? — Које нам је најближе брдо на тој страни? —

*) Најзгодније ће бити ово предавање држати у добу, кад ивилавак сунца бар приближно показује Исток.

Покажите рукама, гдје је Исток... Запад... Сјевер... Југ! Е ал' да се мрак, па ја не видим, да ми стране свијета руком показујете, већ ноћу да ми све ријечима кажете како се која страна зове и која су брда на тим странама, би ли онда знали?

IV. *) 1) Исток је она страна свијета одакле сунце истијече, на тој страни нам је најближе брдо Г.;

2) Југ је она страна свијета, на којој је сунце на подне, отуда дува вјетар Југ, а најближе нам је брдо на тој страни Ђ.;

3) Запад је она страна свијета на којој сунце запада, на тој страни најближе нам је брдо О.;

4) Сјевер је она страна свијета, која нам је за леђима, кад се окренемо к Југу, отуа дува вјетар Сјевер, а најближе нам је брдо на тој страни Б.....

V. Колико има страна свијета? Које су и гдје су? Који ће да изброји најближа брда на тијем странама. — Кад се окренете к Југу, која је страна свијета с ваше лијеве стране? — Која с десне? — Која иза леђа? — Кад се окренете к Сјеверу, која вам је страна свијета с десна... с лијева... иза леђа? — Кад се окренете к Истоку..... кад к Западу.....? — Сажните се сви, те на земљи покажите прстом све четири стране свијета! Де да видим како ти биљежиш С.! Де ти Р. и т. д. — На коју ћемо страну свијета поћи сад кад идемо у школу? А на коју смо страну јутрос окренули кад смо амо пошли?

Кад се дође у школу утврдиће се стране свијета у учионици и питаће се дјеца, на којој су страни од школе разне тачке у мјесту и ближој околини.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE — ~~BURDE~~ —
CRNOJEVIĆ

Саво П. Вулетић.

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ О СПЕЦИФИЧНОЈ ТЕЖИНИ ЗА IV. РАЗРЕД ОСН. ШКОЛЕ.

Дјецо! Прошлог часа говорио сам вам о тијелима и разним појавама на њима.

Како се зову ситни дијелови из којих су тијела састављена? — кажи ти! — зову се молекули. —

Како смо посматрали молекуле? — кажи ти! Посматрали смо, кад сте изломиле онај комад креде. —

Како се зову дијелови из којих су молекули састављени? — кажи ти! — зову се атоми — и т. д.

Пошто се учитељ буде потпуно увјерио, да су дјеца научила оно, што им је у првој лекцији говорио, онда им ову лекцију треба објаснити овако :

Кад су молекули и атоми збјенији т. ј гушћи, онда је тијело тврђе и теже, а што су молекули и атоми ређи тим је тијело кртије, мекше и лакше. Према овоме нека су тијела, исте величине, различна по тежини.

*) Све тачке под „IV“ сачињавају систем, који је нужно исписати (макар и доцније, кад дјеца буду писменија) у дјечији биљежник за овај предмет.

Ево, погледајте ове двије лопте! Ова је од земље, а ова од вуне. Узми их у руке — Милане! — Која је тежа? — Ова од земље — Зашто? — За то што је ова збјенија од ове. — А какве су по величини? — Једнаке. —

Па добро. Сада ћу вам показати ту разлику по тежини и како се она одређује.

Од чега зависи тежина тијела? — кажи ти! Тежина свију тијела зависи од густоће њихових молекула и атома. — Добро.

Пазите! Тежину свију тијела упоредићемо према тежини чисте воде исте запремине, јер су њени молекули сви подједнако један од другог удаљени. — На примјер узећемо један суд, ево ову чашу и напунићемо је чистом водом. Сад, ако је измјеримо, она ће тежити од прилике један децилитар. Ако пак ову исту чашу сад наспемо пијеском, хоће ли бити лакша? — кажи ти! Не, она ће бити много тежа. А ако је наспемо мекињама или струготинама од дрвета, хоће ли бити теже? Кажи ти! — Не, она ће бити лакша, него кад је у њој била вода и пијесак.

Па добро! Број дакле, који нам показује колико је пута неко тијело теже или лакше од чисте воде, исте запремине, назива се „специфична тежина“ тога тијела — то је његова сопствена тежина.

Према чему се умјерају сва тијела? — кажи ти! Сва тијела умјерају се према чистој води исте запремине. Како ћемо одредити тежину неког тијела? — кажи ти! Тежину неког тијела одредићемо по специфичној тежини.

Пазите! Има тијела, која се мијешају као: олово и калај, калај и бакар и т. д. па се и њиховој смјеси на исти начин одређује тежина. — А она тијела, која се не мијешају, ако наспемо у један суд, онда ће оно, које је лакше, пливати поврх онога тежега, н. пр. вода и масло, вода и шпирит и т. д.

Оваква тијела називају се разнородне немијешајуће се течности.

Зашто мућкамо воду, кад у њу успемо шпирит? — Кажи ти! — Да се помијешају.

Би ли се помијешали, да их не мућкамо? — кажи ти! Не.

Па како стоје у боци? — кажи ти! — Шпирит плива поврх воде, јер је лакши од ње.

За тим треба поновити цијелу лекцију и довести дјецу питањима да добро разумију, о чему им се говорило.

Арсо Минић, учитељ.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1899 и 1900 години.

(Саопштава се у изводу.)

I. Школа Барска — женска.

Испит је држан 28 маја 1899 год. од 8 до 12½ сати. Школа је троразредна са I., II. и III. разредом.

У почетку школске године уписано је ученица: у I. раз. 6, правосл. 5 а католичка 1; у II. раз. 9, правосл. 6 а римокатоличке 3; у III. раз. 5, правосл. 4 а римокат. 1.

Изашло на испиту: у I. раз. 5; II. 9; III. 5. — Једна ученица осу-
ствовала у I. раз. због болести.

Успјех показан на испиту:

Закон Божји: I раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 5.

Српски језик: I. раз. 5; II. $4\frac{1}{2}$; III. 5.

Словенски језик: III. раз. $4\frac{1}{2}$.

Рачун: I. раз. 5; II. 5; III. 5.

Земљопис: I. раз. 5; II. 5; III. 5.

Историја: III. раз. 5.

Позн. и њег. човј. тијела. I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 5.

Природопис: II. раз. 5; III. 5.

Кућарство: II. раз. 5; III. 5.

Гимнастика у сва три разреда 4.

Цјевање у сва три разреда 4.

Краснопис у сва три разреда $4\frac{1}{2}$.

Цртање у сва три разреда 4.

Чистоћа у сва три разреда 5.

Дисциплина 5.

II. Школа Барска — мушка.

Испит је држан 28 маја од 4 до 8 сати и 29 Маја 1899 год. од 9
до 12 сати. Школа је четвороразредна.

У почетку школске године уписано је дјеце: у I. раз. 26 — пра-
вославне 12, римокатоличке 7, мухамеданске 7; у II. раз. 24 — прав. 14,
рим. 6, мухам. 4; у III. раз. 14 — прав. 7, рим. 4; у IV. раз. 10 — прав.
9, рим. 1, правосл. женска 1.

Изашло на испиту: у I. раз. 24; II. 23; III. 9; IV. 9. Остали осу-
ствовали због болести.

Успјех показан о испиту:

Закон Божји: I раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 5; IV. 5.

Српски језик: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 4; IV. $4\frac{1}{4}$.

Словенски језик: II. раз. 4; III. $4\frac{1}{2}$; IV. 5.

Геометрија: III. раз. 5; IV. 5.

Рачун: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. $4\frac{1}{2}$; IV. $4\frac{1}{2}$.

Земљопис: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. — 5; IV. $4\frac{1}{2}$.

Историја: III. раз. 4; IV. — 5.

Природопис: II. раз. $4\frac{1}{2}$; III. $4\frac{1}{2}$; IV. $4\frac{1}{2}$.

Физика: IV. раз. $4\frac{1}{2}$.

Позн. и њег. човј. тијела: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 4; IV. $4\frac{1}{2}$.

Краснопис: у сва четири разреда 4.

Цртање: у сва четири разреда 4.

Гимнастика: у сва четири разреда $4\frac{1}{2}$.

Цјевање: у сва четири разреда $4\frac{1}{2}$.

Чистоћа: у сва четири разреда $4\frac{1}{2}$.

Дисциплина 4.

Рад је отпочет 1. октоба, а рађено је у женској школи 156 дана, а
120 у мушкој (веома мало! У.) — Ова разлика је отуда, што у женској
школи нема мухамеданаца. (Није оправдано, кад није већина муслимана у
школи, него је, напротив, знатна већина хришћана. У.) Дневно је рађено
за свијех раднијех дана по 5 сати.

Родитељски скупови су држани у за то наредбом одређено вријеме, а на њима је говорено о васпитању дјете.

Дјецу су често изводили у околину, а поучавали их у земљопису и природопису.

Ученици-це су добро посјећавали школу.

Управљајући учитељ Петар Ђуровић је вршио своју дужност угледно а подржавао је сасвим добре одношаје са и између колега.

Учитељица женске школе јест Милица Пејовић, која је свршила Институт цетињски, а учитељствује 11 година.

У првом и другом разреду учитељ Петар Ђуровић, који је свршио Богословију, а учитељствује већ 20 година.

У III, и IV. раз. поп Васо Вукотић, који је изучио Богословију, а био привремени учитељ 2 године.

Поједини учитељи-ца оспособљени су за све разреде подједнако, што су уз спрему постигли и својим особитијем трудољубљем, владањем, држањем изван и у школи, што им може служити подједнако на част и углед њихову и учитељског звања у овој вароши.

Учитељ III и IV разреда поред своје учитељске дужности има и парохијалну, која му ни мало не смета у вршењу учитељске службе; тим више што се оvdје налази други помоћни парох, који га измјењује у дужности парохијалној.

Погрјешака у настави опазио нијесам никаквих, напротив предавање и учење било је методично, очигледно и онако како се може захтијевати у данашње вријеме. Учитељи-ца ово постижу читањем стручнијех списа пратећи на тај начин вукотићеву педагогију.

Бацаи као и ученице оvd школе хармонично се развијају свестрано. Дјеца су кажњавана према одредбама надлежне школске власти, а учитељи-ца су поступали с њима родитељски.

Учитељ нижијех разреда има особити стан, учитељица живи у школи, а поп у својој породици.

Учитељ Петар је осуствовао 8 дана, учитељица 6, а поп 2 све с дозволом.

Сви школски протоколи налазе се у добром стању.

Здање мушке школе се налази у јадном и жалосном стању, а женске као и стан учитељице у добром. Према броју дјете одговара довољно простор учioniца.

Учила се налазе у доста рђавом стању а прописано је да се набави за женску школу мапа Балкан, Полуострва Црне Горе, а за мушку природописне слике. — Школска башча је добро уређена.

Бар, 21 марта 1900.

А. В. Рађеновић, ревизор.

Школа Горњо-Морачка.

Испит је у овој школи држат 18 маја т. ј. на Спасов-дан и трајао је 6 сати, т. ј. од 9 ура у јутро до 12 и од 2 до 5 ура по подне.

Ова је школа од три разреда т. ј. I, III. и IV-ти.

У почетку школске године уписато је 62 мушке ђеце и једно женско, сви православне вјероисповједи, и то у I. разреду 44, у III. 10, у IV. 9.

На испит је изашло 53 ђеце мушке, а женско ниједно. Овој ђеците су изостала узрок је: једно се премјестило у школу Ускочку, троје

због сиромаштине отпуштено, троје изостало због слабости, један због погрешке грађанском закону, једно због малолетства, и једно због слабог учења на захтјев родитељски.

У првом разреду није ни један ученик понављао разред. У трећем разреду иснављали су двојица, а четврти разред повторавали су тројица добровољно.

На овогодишњем испиту показат је успјех:

- Из вјеронаке: I. разр. 5; III. 5; IV. 5.
 „ српског језика: I. раз. 5; III. 5; IV. 5.
 „ слов. језика: III. раз. $3\frac{1}{2}$; IV. $3\frac{1}{2}$.
 „ рачуна: I. раз. 5; III. $4\frac{1}{2}$; IV. 5.
 „ геометрије: III. раз. 4; IV. 4.
 „ земљописа: I. раз. 5; III. 5; IV. 5.
 „ српске историје: III. раз. 5; IV. 5.
 „ природописа и физике: III. раз. 4; IV. 4.
 „ поуке о чов. тијелу: I. раз. 5; III. 4; IV. $4\frac{1}{2}$.
 „ краснописа: I. раз. 5; III. 4; IV. 5.
 „ цртања: I. р. 4; III. 4; IV. $4\frac{3}{4}$.
 „ пјевања: I. раз. $4\frac{1}{2}$; III. $4\frac{1}{2}$; IV. $4\frac{1}{2}$.
 „ гимн. и војн. вјежбања: I. раз. 5; III. 5; IV. 5.
 „ чистоће и нешње: I. раз. 4; III. 4; IV. 5.
 „ дисциплине: I. раз. 5; III. 5; IV. 5.

Сви су предмети обрађени, у колико ја разлијем, потпуно и јасно према наставном плану.

Општи успјех дисциплине је у I разреду 5; у III. $4\frac{1}{2}$; у IV. $4\frac{3}{4}$.

У овој школи отпочет је рад редовно 30 септембра 1899 г. Дневно јг рађено у овој школи пет сати.

Преко све школске године рађено је у овој школи 158 дана. Учитељ је одсуствовао од школе 5 дана, три по дозволи Гл. Школ. Надзорника, а 2 дана због тога што није могао доћи на свој рад од прећераног рђавог времена.

Учитељ је држао два родитељска скупа: први у почетку школске године, кад је одпочет редовни рад, а други 14 јануара, т. ј. на Савин-дан. На првом скупу држат је говор о уредном шиљању ђеце у школу и о родитељским дужностима спрам исте, а на другом скупу говорено је о светосавској свечаности.

Учитељ је изводио ђецу у шетњу три пута и занимали су се земљописом и природописом.

Ученици су посеђавали школу у опште врло добро.

Учитељ је на овој школи г. Станко Булатовић, а постављем је за учитеља 1898 године са декретом Глав. Школ. Надзорништва.

Учитељ је оспособљен за сва четири разреда поједнако. Учитељ је у школи и ван школе похвалног владана, а тако га и у мјесту поштују.

Трудољубље му је и одвећ похвално.

Учитељ поред своје дужности нема никаквог занимања. Свршио је основну школу у Колашину и шест разреда богословско-учитељске школе у Призрену.

Није му се ништа погрјешно примјетити могло у школској настави. Предавања су му сва бивала методична и занимљива.

Учитељ се пажљиво трудио, да му дјеца све схвате што им је предавао тако, да код њих развије правилно мишљење, које су ђеца и постигла, колико се је то могло виђети на јасним и разумљивим одговорима ђеце.

Учитељ се трудио прећерено да развије у својој подручној му ђеци ваљани карактер.

Учитељ је кажњавао ђецу опоменом, премјештајем с једног мјеста на друго, притвором и остављао без по једног објода за веће погрјешке.

Учитељ је, у колико се могло дознати, био спрам све дјеце правичан и непристрастан.

Учитељ је са својом дјецом био у највећој љубави, а тако и с њиховијем родитељима.

Учитељ је строго пазио да се не би између дјеце какав неред догодио, и није се тога Богу хвала ни догађало у овој школи.

Учитељ је са свим уредно посјеђавао школу и цркву. Школски протоколи, дневни, годишњи и кореспонденције налазе се у слабом стању, јер што је год у њима рађено прије него је дошао овај учитељ, то је покварено и изгубљено, а што се тиче рада овога учитеља у њима, то је све у потпуном реду.

Школског љетописа овдје до ове године није било никаквог, а инвентар школских ствари био је заведен у протокол кореспонденције.

Ове године саставио је г. учитељ Станко Булатовић школски љетопис врло уредно у потпуној опширности према школском закону, за које му се мора одати потпуно признање. Такође је саставио и инвентар школских ствари уредан у засебном протоколу. Дакле и један и други рад коштао га је много неуморног рада, за које му се потпуна хвала од овога племена одаје.

О приходу и расходу ове школе у овој школској години нијесам могао дознати ништа, због тога, што протоколи прихода и расхода нијесу донешени на преглед, тијем узроком, што г. капетан није овђе био при испиту, него се бави на Цетињу због својих послова има већ више од три мјесеца, и због тога, што г. мјесни надзорник није био при испиту, него се бави другим пословима, а тако нијесу били ни прошле године ни један при испиту, па онда нијесам могао дознати, гдје су протоколи: или су код капетана или код мјесног надзорника, почем се не хране у овој школској архиви, па онда нијесам могао дознати ни колики је приход ни расход, ни је ли цјелисходно расход учињен.

Школско здање и учитељски стан у истом налазе се у приличном стању.

Што је прошле године приликом ревизије наређено за поправку (био сам ја исти) то бјеше нешто уређено, али све не бјеше, као н. пр. проширење учионице, због чега су ученици и трпјели велику тјескоћу. — Зато је овогодишњом ревизијом то поново одређено, да се мора учињети проширење учионице, да се не би трпјела тјескоћа, као што је прошле године, а такође да се направе двије скамије из нова, да се направи или купи једна столица за учионицу, да се купи једна пећ гвоздена за учионицу, да се поправи иста пећ за учитељски стан, да се направи катедра у учионици, да се набави мапа Балканског полуострва и геометријска тијела.

То је наређено да се поправи и набави најдаље до 15 августа тек. године, како не би то било на терет школи идуће школске године.

Примједба. Почем се није могло дознати о расходу ове школе у прошлој години, као ни о заоставштини школарине, то се није могло за сада ни ријешити, по колико ће се купити школарине за идућу шк. годину.

Од учила ова школа има: мапу Јевропе и Књажевине Црне Горе и оне су у врло добром стању.

Ова школа нема никакве баште.

Школа је трпјела ове године тјескоћу.

Капетан је у овом племену г. Милика Војводић, и у колико је био ове школске године у овом племену, вршио је дужност спрам школе уредно.

Мјесни школ. надзорник је г. Јаков Мијатовић вршио је своју почасну дужност спрам школе врло добро.

Изамеђу учитеља и народа до сада није било никакве несугласице, него је учитељ са народом провео у највећој љубави, а тако и народ с учитељем, и народ радо жели да школа у свему напредује.

Горња-Морача, 19 маја 1900.

Шћепан Војводић, свешт. Горњоморачки с. р.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Приложници *Милица Алексина Милић*, из Роваца, приложи крст са стопом од кинеског сребра за своју душу цркви Успенија Пресвете Богородице у *Мршво-Дубоко*.

Рад Ш редовне сједнице свештеничког удружења Зетске нахије, држате у Српској и Голубовцима (Зета) 27 и 28 Јан. тек. год.

Према одређењу друге редовне сједнице свештеничког удружења Зетске нахије, држате на Ублима — Кучи, трећа редовна сједница овога удружења отпочела се држати на дан ослобођења Зете, а у историјском мјесту Српској, 27 Јан. тек. год.

Овога дана, а према раније утврђеном распореду, у 9 сати прије подне отпочета је св. литургија, а иза овога сљедовало је благодарјење за здравље Витешкога Ослободиоца Зете, Његовог Краљ. Височанства Господара-Књаза *Николе I*. Литургију служили су: пресједник-протојереј Павле Петровић, Димитрије Поповић и Ристо Поповић; а благодарјење и поред ових и свештеници: Арсеније Поповић и Петар Ивановић.

Андрија Драговић, парох српско-махалски, говорио је на св. литургији бесједу о значају дана, пошто и црква бијаше одвећ препуна народа.

По свршетку литургије и изласка из цркве, удружено свештенство Зетске нахије, побуђено осјећајима благодарности према свом Витешком Ослободиоцу-Господару Књазу, управило је депешу оваквог садржаја:

Његовом Краљевском Височанству

Господару-Књазу **Николи I**.

Ц е т и њ е!

Свештеничко удружење Зетске нахије први пут сакупљено у историјској цркви Српској, а овога сретнога дана — у који је Твоја моћна десница прије 22 године макла Зети вјековни јарам, оно је скупа и већном својих парохијана примијело Богу топле и благодаствене молитве за

драгоцјени нам и дуги живот и здравље Вашег Краљевскога Височанства и сваку срећу Узвишенога Ти Дома.

Ми и са нама зетски народ из дубине благодарних срдаца поздрављамо Те, Господару-Ослободиоче, са најљепшим жељама за срећу Твоју, сјајнога Ти Дома и напредак драге нам домовине — живо, живјели!!!...

Пресједник удружења
Протојереј Павле Петровић.

Такође је удружено свештенство и своје поглавару, Његовом Високопреосвештенству Господину Митрополиту *Митрофану*, управило депешу овог садржаја:

Његовом Високопреосвештенству
Господину Митрополиту Митрофану

Цетиње!

Први пут сакупљено свештеничко удружење Зетске нахије у историјској цркви Српској, а овога сретнога дана — примијело је Богу топле молитве за добро здравље и дуги живот Витешког свог Ослободиоца, Његовог Краљ. Височанства Господара Књаза *Николе I*.

Дај Боже, да и Ваше Високопреосвештенство још дуго година поживи, те да скорим под моћном владом Његовог Краљ. Височанства, а са трона свето-пећке патријаршије — тамошњем ослобођеном српском народу проповиједа слово Божије.

Пресједник удружења
Протојереј Павле Петровић.

Обје ове депеше завршаване су са громогласним узвицима народним „живио“!!!...

Пошто је црква Српска од веома историјског значаја по наш народ, јер ју је родоначелник славне династије Петровић-Његош, Господар Митрополит Данило освештао, и у њој од свештеничких ухваћен и одатле предат мучењу, то први пут у њој удружено свештенство Зетске нахије сакупљено на молитву, а сјећајући се мученика Господара Митрополита Данила у 11 сати прије подне одржало је парастос блаженопочившему Господару Митрополиту Данилу. Парастос су држали: пресједник протојереј Павле Петровић са подпресједником удружења, свештеником Крстом Поповићем и свештеницима: Божом Вујошевићем, Луком Поповићем и Филипом Мајићем.

Кад се изашло из цркве, општина српско-мојановићка први пут у њиховој цркви окупљено свештенство Зетске нахије позвала је на приуровљени објед, а са овима и капетане: Крста Лајновића, Стевана Раичковића и још неке отмјеније грађане вароши Подгорице, који нарочито бијаху дошли да присуствују на Богослужењу — овог дана држатаром у Српској цркви.

При обједу подизате су многе здравице од свештенства и чиновништва, међу којима је прву за здравље Господара-Ослободиоца — подигао протојереј Павле Петровић.

По свршеном обједу свештенство, неммајући ће држати сједницу у Српској, оно је пошло у Голубовце, гдје у мјесној школи у 2 сата по подне приступило се к раду.

Овђе је прво секретар удружења, В. Поповић, прочитао извјештај од друге сједнице овога удружења, држате на Ублима — Кучи, а такође и одговор Њег. Високопреосвештенства на примљени извјештај.

Иза овога је Андрија Драговић, парох српско-мањачки, читао на сједници предавање о св. крштењу. Предавање овога свештеника повољно је од друштва оцијењено и ријешено је: да се истоме Драговићу поврати, те да он изложи на писмено и практично крштење, а иза тога да се овај његов рад преда књижевном одбору, који би га по прегледу упутио за штампу. Такође бесједа истог свештеника, коју бијаше говорио у српској цркви на дан ослобођења Зете, предана је доцније изабратом књижевном одбору на преглед и за штампу.

Божо Вујшевић, парох Ораховачки, држао је предавање о „недјељној јутрењи“ и говорио на сједници „бесједу о убијству.“ Оба ова предмета поменута повољно је обрадио и ријешено је: да на идућој сједници неки понове предавање о „недјељној јутрењи“, а „бесједа о убијству“ да се преда књижевном одбору на преглед, па да се преда штампи.

Ристо Поповић, парох Вуковачки, прочитао је пред друштвом свој рад „Постанак, опис и живот цркве Вуковачке и њених свештенослужитеља.“ Овај рад повраћен је истом свештенику, да му помогне у томе Крсто Поповић, парох Подгорички, и тада да се упути уредништву „Просвјете“ за штампу.

Са овим је предсједник закључио рад сједнице од 27 јануара тек. год. и свештенство је у 4 сата послје подна држало вечерњу у цркви Голубовачкој. Даљи рад треће сједнице наставио се у недјељу 28 јануара тек. год. овако:

По свршетку јутрење служена је у цркви Голубовачкој св. литургија, на којој је говорио бесједу на пету заповијед Божју Шпиро Радичевић, парох Бериславачки, која је дата књижевном одбору на преглед и да се штампа.

Овога дана, а послје свете литургије свештенство је одржало парастос упокојеном члану удружења, попу Јаку Вулетићу, а на гробу у име удружења држао је ријеч Димитрије Поповић, парох Брсутски.

Кад се свршио парастос и изишло се из цркве, свештенство је пошло у мјесну основну школу и продужило своју сједницу. Овдје најприје су шљедовали писмени предлози, и тако:

Подпредсједник свештеник Крсто Поповић у своје писменом раду „*Нешто о дужностима и праву свештеника и о уређењу црквенијех општина*“ изнио је два своја предлога. Друштво је повољно оцијенило рад Поповића и ријешило, да се као такав спроведе Господину Митрополиту на Цетиње.

Усмено предлагали су поједини свештеници шљедеће, а на име:

Пресједник-протојереј Павле Петровић предложио је: 1.) Ако би који редовни члан (свештеник) овог удружења одио у непристојна мјеста и улазио у којекаква друштва, и тамо би играо, непристојне пјесме пјевао и пјанио се, такав се први пут има опоменути од друштва, а други пут искључити из удружења. — 2.) Ако би свештеник чуо свога парохијанина, да овај у шали исмијава хришћанске светиње и измишљава којекакве предрасуде, таквог треба да отклања поуком и савјетима од нерелигијског поступка; а деси ли се да свештеник, као члан овога удружења прећути или придружи се исмијавању — такви се има искључити из чланства удружења. — 3.) У празничне дане свештеник не треба да дозволује рад без питања и одобрења госп. Митрополита; а оне хришћане, који би својеволно у такве дане радили имају се доставити суду и каз-

нити. — 4.) Свештеник је дужан препоручивати да ново подигнуте куће парохијани освештавају, иначе у њима се дужности хришћанске не могу вршити. — 5.) Свештеник треба да настојава, да сваки домаћин добави у кућу бар икону свога крсног имена. — 6.) Свештеник треба да строго настојава и пази, да ниједан парохијанин не смије славу мрсити, ако му се деси у посном дану; а такође не треба на славу послу и друговјерца мрсити, као ни православни на славу друговјерца. — 7.) Свештеник не смије никог у цркви или ван ње проклињати — и 8.) Свештеник треба упућивати парохијане, да о крсним именима долазе у цркву и доносе пуње, просфору и свијећу.

Подпресједник, свештеник Крето Поповић, предложио је: 1.) Да свештенство по могућству свагда на литургији држи кратке и поучне бесједе. — 2.) Да службу Божију свагда, бар по један члан породице свештеничке посјећује, е да би се тако дала прилика и углед парохијанима да се увјере, како су света служба и молитва у цркви за свакога хришћанина обавезни, и да се још увјере, да свештенство у самој ствари предначи у побожности. — 3.) Да се пази ко од чиновништва пренебрегава цркву и свето причешће. — 4.) Да страсне недјеље, т. ј. на велики четвртак и велики петак у вече — саборно повише свештеника врше богослужење, и да се пази да на велики петак бутиге по варошима буду затворене. — 5.) Да се изабере исповједник свештенички, те да свештенство благовремено, а не одједном, исповиједа се.

За свештенство Куча и Братоножића изабран је исповједник Димитрије Поповић, парох Брескутски, а за свештенство Зете Андрија Драговић, парох Српско-Махалски.

Андрија Драговић, парох Српско-Махалски, предложио је: Почем је „Српска црква“ веома значајна и историјска, коју је бесмртни Господар Митрополит Данило Петровић-Његош осрећило и опатле предат мучењу непријатеља, то предложио је: да се за боље имовно унапређење цркве ове одреди један дан у години, у који би се сав народ Зетски окупљао на молитву и панађур.

Зарија Радичевић, учитељ, предложио је: да се од чланова удружења образује књижевни одбор, који би чувао радове друштвене и водио површну цензуру свега оног, што би се имавало предавати штампи. Овај предлог друштво је једногласно усвојило и у одбору изабрало ова лица: Крста Поповића, Војина Поповића, Зарију Радичевића, Андрију Драговића и Божа Вијошевића.

Потпресједник свештеник Крето Поповић, извјештавајући друштво о стању благајне, молио је да се ослободи дужности касехраниоца, а уједно и предложио, да се други изабере за ту дужност. Но будући друштво увјерено, да је новац у доброј сахрани код овог свештеника, умолило га је да до прве годишње скупштине врши дужност касехраниоца, а тада ће се изабрати благајник и књижничар.

Исти свештеник извијестио је друштво, да је пречасни протођакон Филип Радичевић, секретар Митрополије, поклатио удружењу 96 комада књига, већином богословске садржине, и од којих су неке у фином повезу. Друштво је ријешило, да се на тако обилатом дару јавно а преко „Гласа Црногорца,“ благодари г. Радичевићу.

За идућу сједницу учињен је овакви распоред рада:

1) Пресједник протојереј Павле Петровић отвара говором прву годишњу главну скупштину, која има бити у Подгорици 23 маја тек. год.

2) Потпресједник-свештеник Крсто Поповић, да у „бесједи на Успеније“ изложи мане хришћана при сахрањивању умрлих.

3) Секретар свештеник Војин Поповић да приликом годишње скупштине држи бесједу у цркви на св. литургији.

4) Андрија Драговић, парох српско-махански, да држи предавање: *О недјелској јутрењи са празничном.*

5) Димитрије Поповић, парох брскутски, бесједу: *О покајању.*

6) Божо Вујосевић, парох ораховачки, бесједу при освећењу цркве комске.

7) Зарија Радичевић, учитељ, *Посшанак, опис и животи цркве Подгоричке и њених свештенослужитеља.*

8) Ново Грујић, парох клопотски, бесједу на *Усјекованије.*

9) Шпиро Радичевић, парох бериславачки, *Поучу при крштењу.*

10) Ристо Поповић, парох вуковачки, бесједу на *Тројичин-дан.*

11) Лука Поповић, парох горњо-медунски, бесједу о *љубави.*

Идућа сједница одређена је да буде у Подгорици 23 маја тек. год. којом приликом одржаће се прва годишња скупштина а такође и заупокојна литургија и парастос умрлим члановима добротворима овог удружења.

Сједница је оба дана трајала 12 сати, а закључена је 28 Јануара т. год. у 4 сата по подне, када се удружено свештенство својим кућама разишло, уредно благодарећи општини Голубовачкој на њиховом свечаном обједу и гостопримству, које у школи приредише у част свештенству 28 јануара т. г.

Ово удружење добило је до сада четрдесет чланова добротвора. међу којима при закључку овога извјештаја етичке добротворни улог од Н. В. митрополита г. Хаџи Саве Косановића из Коцарева С

II.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

Учитељско удружење Ријечке нахије држао је своју VI. (XII.) скупштину у Врањини 8 маја 1901. год., на којој су били присутни сви учитељи осим тројице, који су дали писмено извињење. Михаило Штиркић (Врањина) држао је практично предавање о *ичели* за III. р. Михаил Стругар (Ријека) поднио је свој рад: *Узроци непажње код ученика*, а Андрија Вукић (Добреко село) свој рад: *Спремање предавања и предавач за вријеме истог.* Први је предат на преглед и оцјену Вукићу, а други Калуђеровићу.

Идућа ће сједница бити на Ријеци у почетку идуће школске године на којој ће Андрија Јовићевић (Ријека) држати практично предавање из цртања за старије разреде, а Михаил Стругар (Ријека) из вјеронауке за млађе разреде. На том ће скупу Лука Пејовић (Цеклин) поднијети реферат на Приповијетке за II. и III. р. од Ан. Јовићевића; Милован Лопичић (Каруч) чланак: *Узроци опадања учитељског морала*, а Михаило Штиркић (Врањина): *О значају јавнијех школскијех свечаности.*

Предсједник Андрија Јовићевић предложио је и једногласно је усвојено: да се позове Морачко и Љешанско Команско-Загарачко учит. удружење на један заједнички састанак, који би се имао одржати идућега лета и на

koji bi se pozvali i ostali crnogorski učitelji radi osnivanja *crnogorskog učiteljskog udruženja* i radi vijeñanja i pretresanja razniñeh питања, koja su od живог интереса за наше школе. Предлог је спроведен поменутијем удружењима и ако буде повољна одзива, објавиће се у јавности дан и мјесто састанка, рад на њему и друге појединости.

8. маја је Његово Високопреосвештенство госп. Митрополит Митрофан, пролазећи за манастир на Вранини, посетио цркву и школу; пред црквом је изговорио народу поучну бесједу, а у школи је пропитивао дјецу из појединијех предмета. Тога пута у путу и повратку показао је особиту пажњу према учитељима, да ће се сваки овог скупа са најпријатнијом успоменом сјећати и г-ну Митрополиту вјечито благодаран остати.

Извјештај III и IV. сједнице љеш.-ком.-загар. учитељ. удружења. Удружење учитеља Љешанске нахије, Комана и Загарача држало је трећу своју редовну сједницу у Команима 22-ог фебруара 1901 год. Ова сједница заказана је била за 8. фебруара, али због рђавог времена (великог снијега) друштво се није могло тај дан скупити, те је пресједник друштва заказао сједницу за 22 фебруара. Исти дан прије сједнице мјесни парох *Крсто Радуловић*, члан друштва, држао је службу и проповијед „*О себепознању.*“ Учитељ Лука Аџић држао је у школи практично предавање за III-ћи разред о патки. Од чланова нијесу били присутни поп Ристо Поповић и поп Томо Кажић, који су управи упутили оправдање. На сједници је изнесена оцјена на практично предавање реченог учитеља Аџића. Учитељ Божо Милатовић поднио је своју оцјену на предавање о краљу Милутину, написато и практично држато учитељем Видаком Пејовићем, и друштво је ријешило, да се исто предавање, пошто се учине неке мале поправке, пошаље уредништву „Просвјете“ за штампу. Поп Крсто Радуловић поднио је своју оцјену на „Нешто из очигледне наставе“ чланак учитеља Симона Кажића. Исти је чланак повраћен писцу, да га према оцјени поправи и преко управе пошаље „Просвјети.“

Прочитан је чланак учитеља Видака Пејовића: „Подјела времена наставе на обавезне предмете у троразредној основној школи.“ Исти је дат на реферат учитељу Душану Петровићу, који ће га кроз неколика дана повратити писцу, да га овај уреди и „Просвјети“ пошаље. Учитељ Никола Мраковић прочитао је свој чланак „Утицај учитељева говора на народ приликом родитељских скупова.“ Исти је чланак предат уч. Видаку Пејовићу да идуће сједнице о њему свој суд поднесе. Учитељ Душан Петровић прочитао је свој чланак „О васпитној казни.“ Исти је дат уч. Луки Аџићу. Проповијед попа Крста Радуловића дата је на оцјену попу Петру Вуковићу. Предавање (писмено) уч. Луке Аџића дато је на оцјену уч. Николи Мраковићу. Теорично предавање учитеља Душана Петровића дато је на оцјену уч. Божу Милатовићу.

Удружење учитеља Љешанске нахије, Комана и Загарача држало је своју IV-ту редовну сједницу 9 априла 1901 год. у Горњем Загарачу. Сви су чланови присуствовали. Мјесни учитељ Божо Милатовић држао је практично предавање у IV. раз. *о облику земље*. За тим је држата сједница, која је трајала (прије и послје подна) 5¹/₂ сати.

Сједницу је отворио пресједник друштва Видак Пејовић прочитавши честитке учитељских удружења Морачке и Ријечке нахије. Друштво је одредило да исти у име друштва одговори реченим удружењима, а честитке пропратило је са бурним усклицима живједа и напредовала просвјетна

удружења. За тим је сљедовала друштвена критика на практично предавање мјесног учитеља; најприје предсједник, па остала управа и чланови.

Послије овога читали су своје реферате: Видак Пејовић на чланак, *Ријеч о родитељским скуповима и учитељским говорима приликом истијех* *) од Николе Мраковића; Лука Аџић на чланак Душана Петровића *о вистинској казни*; поп Петар Вуковић, на бесједу попа Крста Радуловића *о самопознању*; Никола Мраковић, на предавање. Луке Аџића *о пашки*; Божо Милатовић, на теорично предавање Душана Петровића *о лафу*; поп Томо Кажић, на чланак нешто из очигледне наставе **) од Симона Кажића. Неки од ових радова — пошто их писци препишу, и према рефератима за штамту удесе, послаће се „Просвјети.“

За тим су читани нови радови: поп Крсто Радуловић, проповијед *о неправилном вјеровану у судбину*; Никола Мраковић, *узроци расијавања дјечије пажње у школи*; поп Томо Кажић *о наградама душа у загробном животноу*; поп Ристо Поповић, своје проповиједи 1. 2 и 3-ће неђеље вел. поста. Ови радови дати су на оцјену другим члановима друштва, да идуће сједнице о њима свој суд донесу.

Одређено је да на идућој сједници поднесу своје радове: поп Ристо Поповић, *Гнев с особитим погледом код свештеника*; Божо Милатовић, *О занимању учитеља ван школе*; Лука Аџић, *предавање о Старој Србији*; Симон Кажић, *Нешто из земљорадње*.

Послије овога прегледати су административни радови мјесног учитеља, и начин вођења истијех.

На послетку одређена је V-та сједница, 8 Маја у Дражевини. Мјесни учитељ држаће предавање из српског језика *о предлозима*.

Видак Пејовић, предсједник.

*) Овоме чланку према обради, рефератом измијењено је име, те не остаје као што смо у првом извјештају јавили.

**) И овоме чланку рефератом промијењено је име.

В. П.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К .

Богословскій Вѣстникъ издаваемый Московскою Духовною Академіею. Апрель 1901. Годъ десятый. Свято-Троицкая Сергіева лавра.

Содержаніе: Святаго отца нашего Кирилла Архіепископа Александрійскаго толкованіе на Евангеліе отъ Іоанна. — 11-е Марта 1901-го года. (Изъ академической жизни). — Брачное право православной церкви. (Изъ лекцій покойнаго профессора Московскаго Университета, А. С. Павлова). — Краткія свѣдѣнія о патріархатахъ Александрійскомъ, Антиохійскомъ и Іерусалимскомъ. (Изъ исторіи Греко-восточной церкви, отъ паденія Константинополя, въ 1453 г., до настоящаго времени). А. П. Лебедева. — Религіозно-романтическая поэма Торквато Тасо: „Освобожденный Іерусалимъ“. (Литературная характеристика). І. А. Татарскаго. — Въ странѣ священныхъ воспоминаній. (Описаніе путешествія въ Св. Землю, совершеннаго лѣтомъ 1900 года преосвященнымъ Арсеніемъ, епископомъ Волоколамскимъ, Ректоромъ Московской Духовной Академіи, въ сопровожденіи нѣкоторыхъ профессоровъ и студентовъ). — Изъ церковной жизни православныхъ славянъ. Г. А. Воскресенскаго. — Обзоръ русскихъ

журналовъ. I. Статьи по расколо-и секто-вѣдѣнію за истекшіи 1900 годъ. И. М. Громогласова. — II. Церковные сюжеты въ нашей беллетристикѣ. (Беллетристика „Русской Мысли“ за 1900-й годъ). Н. А. Заозерскаго. — Библиографія. Вліяніе Кальвина и кальвинизма на политическія ученія и движенія XVI вѣка. Церковь и государство въ Женевѣ XVI вѣка въ эпоху кальвинизма. Р. Виппера. Москва. 1894. А. Д. Вѣльева. — Автобіографическія записки Высокопреосвященнаго Саввы, Архіепископа Тверскаго. — Протоколы засѣданій Совѣта Московской Духовной Академіи за 1900 годъ. — Объявленія. — Оглавленіе содержанія перваго тома Богословскаго Вѣстника за 1901 годъ.

„Церковный Вѣстникъ,“ издаваемый при С.-Петербургской духовной академіи. Еженедѣльный журналъ, съ ежемѣсячными книжками прибавленій. 1901 г. Май, 10 число. № 19.

Содержаніе: Къ вопросу о мѣрахъ къ улучшенію русскаго иконописанія; — О постановкѣ Закона Божія въ средней школѣ; — Еще нѣсколько словъ по поводу отраднaго проекта, П. Кудрявцевъ; — Мнѣнія и отзывы. О метрикахъ для раскольниковъ. — Возможна ли особая раскольниковъ или единовѣрческая митрополія? — Вопросъ объ университетѣ въ Вильнѣ. — Къ вопросу о духовно-учебныхъ заведеніяхъ; — Въ области церковно-приходской практики; Высочайшіе рескрипты. — Высочайшія награды; — Забытые труженики на поприщѣ духовно учебной службы, А. Преображенскій; — Лѣтопись церковной и общественной жизни въ Россіи. Высокоторжественный день Рожденія Государя Императора. — † Преосвященный Іоанникій, бывшій епископъ архангельскій — Благочинническіе сѣзды. — Предположеніе о близкомъ единеніи духовенства. — Изъ жизни одного братства. — Богослуженіе и книги на инородческихъ нарѣчіяхъ. — Новые виды пользованія силами природы для надобностей чловѣка. — Пожарныя несчастія; — Лѣтопись церковной и общественной жизни за границей. Болгарскій церковный органъ о русской церкви. — Шедрыи даръ болгарской церкви отъ русскаго Государя. — Русско болгарскія празднества въ Софіи. — Неразумная выходка группы „студентовъ“ высшей софійской школы. — Слухъ объ упраздненіи болгарскаго экзархата и его опроверженіе; — Извѣстія и замѣтки. Церкви и монастыри въ Россіи. — На устройство надгробнаго памятника въ Бозѣ почившему профессору В. В. Болотову. — На памятникъ проф.-прот. П. Θ. Николаевскому; — Объявленія.

Хришћански Весник, гласило православно српске цркве и свештенства свију српскихъ покрајина. За днева питања у цркви, хришћанску поуку и црквену књижевност. Година XVШ. Број 4. за мјесец Април. Излази у мјесечним свескама. Издавалац и одговорни уредник Алекса Илић, прота, предсједник конзисторије у пензији. Биоград, 1901.

Садржај: 1) Свети Јован Крститељ, претеча Христов. 2) Грађа за историју цркве српске. 3) Јерархија и народ у карловачкој митрополији. 4) Вечерњи одјеци, побожна размишљања 5) Ко омета преуређење свештеничког стања у краљевини Србији. 6) Догађај уочи Васкрса. 7) Руска црква. 8) Питања и одговори из пастирске праксе 9) Насртаји и наседања римске пропаганде. 10) Пад Васельенског патријарха. 11) Црква у краљевини Србији. 12) Црква у Карловачкој Митрополији. 13) Црква у Босни и Херцеговини. 14) Црква у Старој Србији и Македонији. 15) Разне вијести. 16) Књижевне вијести.

„Хришћански Вјесник“ излази у мјесечним свескама од 5—6 табака и цијена му је за Црну Гору 5 фор. на годину. Претплату сваки треба да положи у напријед за годину. Без новаца апсолутно никоме се не може лист слати.

Гласник православне цркве у Краљевини Србији, орган архијерејског сабора. Година I. Свеска за април. Уредник: Добросав М. Ковачевић. Биоград. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901.

Садржај: 1. Извод из устава од 6 априла 1901 године оних мјеста, која се односе на цркву, вјеру, свештенство и вјероисповијести у Краљевини Србији; 2. Одликовање; 3. Архијерејска рукоположења и постављања свештеника и ђакона. — Црквено проповједништво: 1. Проповијед Њ. Впр. Митрополита г. Инокентија на Ускрсе 1901 г.; 2. Проповијед на Благовијести и Цвијети 1901 год. говорио архимандрит Кирил, ректор Богословије; 3. Проповијед Св. Саве коју је држао скупу народа и братству лавре Св. Богородице — Студенице, када се послје добијања срп. црквене самосталности вратио из Никеје; 4. Проповијед Св. Саве коју је изговорио као поуку својим ученицима; 5. Проповијед Св. Саве коју је говорио хиротонисаним епископима кад их је хтио послати у своје епархије. — Чланци и расправе: 1. Српско Подворје у Москви од јером. Платона, студ. моск. дух. академије; 2. Леонтије Ламбровић, митрополит биоградски од 1801—1813 год, од Мил. Вукићевића професора; 3. Српска православна црква у Црној Гори од 1221 године до данас, од Павла Ђупића, професора; 4. Који је морал данас најбољи од Килре-а, превео с њемачког П. Љотић, школ. надзорник; 5. О моралном животу од Стерон-а, прев. с француског Бор. Ј. Поповић, професор; 6. Les Oudalies или судски доказ у франц. цркви у IX. вијеку од др. М. Петровића; 7. Истинска смрт Господа Нашег Исуса Христа од Муретова, превод с руског Мих. Поповић предавач; 8. Француски социолог о важности религије у историји, прев. с руског Н. Р. — Вјерска предања и обичаји: Предања о усвршћем јајету. — Вијести из српских и других цркава: 1. Ријеч, двије, о положају свештенства у Србији и Грчкој; 2. Дочек Њ. Впр. Митрополита рашко-призренског госп. Нићифора у Скопљу и Призрену; 3. Пад цариградског патријарха; 4. Како се бирају цариградеки патријарси; 5. Указ руског цара Николе II. Сенату о образовању комптета за старање о руском сликарству и иконопису; 6. Писмо грофице С. Л. Толстоја Митрополиту Антонију; 7. Одговор митрополита Антонија; 8. Руско-православни дом у Черновици; 9. Састав римскокатоличке јерархије у садашње вријеме. Нови римскокатолички епископи у Русији. — Штампарске грешке.

„Гласник православне цркве“ излази у мјесечним свескама, цијена је: за Црну Гору: На годину са поштарином 16 дин. у злату.

Весник српске цркве. Лист свештеничког удружења за хришћанску поуку и свештеничко усавршавање. Власник и издавалац: Свештеничко удружење. Уредник: Никола Д. Божић, парох биоградски. Свеска IV. Април. Год. XII. Штампарија Павловића и Стојановића, Биоград 1901.

Садржај: 1. Народу Српском. 2. Устав Краљевине Србије. 3. Ускршња посланица преосвећеног епископа шабачког. — Расправе и чланци: 4. „Нов Устав“ од У. 5. Свештеник и вјеронаука од П. М. 6. Вољење Бога од Стан. Драгуљевића, свешт. вел. поповићског. 7. Манастир Савина у Боци Которској од Мл. Црногорчевића (продужење). 8. О грађанским дужностима свештеника од А de Lamartine превод са француског. 9. О

„реформима у српској цркви с погледом на уређење свештеничког стања“ од Н. Д. Божића. 10 Из нашег црквеног судства од Мил. С. Пантелића. 11. Пет минута времена, с руског од П. М. 12. Старо добро вријеме с руског од П. М. — Живот свештеничког удружења. Чланови добротвори и утемељачи свештеничког удружења: 13. † Вара Радојковић, добротвор свешт. удружења приказ Н. Д. Б. 14. † Јован Миколић, б. државни правобранилац, члан утемељач, приказ А. П. 15. Наредба Гл. Одбора свешт. удружења свима пододборима. 16. Кретање свешт. удружења пододбор београдски, врањски лознички и други 17. Свима члановима свешт. удружења. — Црквени гласник: Из отачаствене цркве: Причестио се. Врбица у Биограду. Ускрс у двору. Ускрс у Митрополији, Прокламовање новог Устава. Сенатори по положају. Дан радости. Одликован. Упражњена парохија. Рукоположења. Размјештај свештенства. Умрли. Из призренске Митрополије: Долазак митрополитов. Произведен за протојереја. Из скопске Митрополије. Црква у Куманову. Из бугарске цркве, Кратки преглед из живота бугарске цркве за 1900 годину. Из руске цркве. Одговор Митрополита Антонија графињи Толстојевој. Из цариградске цркве. Разријешен. Администратор патријархије. Одликовани. Посланица васељенског патријарха. — Некролози: † Коста С. Рашковић, парох белошевачки од Н. Д. Б. Посмртна ријеч на опјелу Косте Рашковића, свешт. белошевачког говорио у цркви крагујевачкој Михаило М. Срећковић, парох петровачки. Извјештај Главне Благајне о примљеном новцу од 15 марта до 15 априла 1901 год.

„Весник српске цркве“ излази у мјесечним свескама од 6 табака. Цијена за Црну Гору, с поштарином, на годину 16 франака; на пола год. 8; на четврт године 4 франка.

Источник духовни лист за црквено просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Година XV. Број 8. Власник: Њихова Високопреосвештенства српско-православни Б.-Х. Архијереји. Уредник: Иларион Радонић, јеромонах. Сарајево 1901.

Садржина: Званично. — Душа и бесмртност. — Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби. — О посту и покајању. — Њжижевне оцјене и прикази. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Читуље. — Јавне благодарности. — Званични огласи.

„Источник“ излази два пута мјесечно и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу за Црну Гору на годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2-50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Просвјетни Гласник. Службени лист Министарства Просвјете и Црквених послова краљевине Србије. Година XXII. Свеска за Мај. Уредник Влад. Т. Спасојевић. Београд, издање и штампа државне штампарије краљевине Србије 1901.

Садржај: Службени дио: 1. Укази Њег. Вел. Краља: (постављење), Средње Школе (постављење, пензионовање). 2. Претписи министра просвјете и црквених послова: Учитељска школа, Виша женска школа (постављење). 3. Расписи и одлуке министра просвјете и црквених послова. — Радња гл. просвјетнога савјета: 4. Записници редовних састанака: Записник 783 састанка; Записник 784 састанка. — Школски летопис: 5.

Извјештаји надзорника народних школа: Извјештај Мих. С. Јовановића о народним школама за округ Пожаревачки. — Наука и настава: 6. Естетичко васпитање, рад за професорски испит д-ра Душана Рајичића, су-плента мушке учитељске школе у Јагодини (свршетак). 7. О меланопсидним лапорима и сродним творевинама на Балканском Полуострву, предавање П. С. Павловића (држано на геолошком збору 10 марта 1901 год.) (свршетак). 8. Стање математике XIX стољећа, од Косте Стојановића, професора. 9. Фотометрија као метода за испитивање природе небесних тијела, од проф. Ј. Михаиловића (свршетак). 10. Piro Spano (прилог српској историји почетком XV вијека) написао Ст. Станојевић. 11. Римска историјографија за вријеме републике, Јанко Лукић проф. 12. Принове за флору краљевине Србије, од Жив. Ј. Јуришића. 13. Психолошка и педагошка важност хипнотизма, написао Adolf Rude. 14. Антропологија у служби педагогије, од проф. Цез. Ломброза. — Хроника: 15. Српска краљевска академија. 16. Српско геолошко друштво. 17. Статистика испита зрелости за 1899—1900 — Биљешке: 18. Узајамна веза између боје крви и боје лишћа. 19. Internationale Bibliothek für Pädagogik. 20. Московски универзитет. 21. Харковски универзитет. 22. Јурјевски универзитет. 23. Нове књиге и листови.

„Просвјетни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 8 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Биограду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвјете и Црквених послова у Београду). Они се, на захтјев писца, враћају.

Учитељ, педагошко књижевни лист, орган учитељског удружења. Година XX. Свеска за Април. Власник и издавач учитељског удружења. Чланови књижевног одјељка главног одбора учитељског удружења: Драгољуб С. Ђурђевић и Даринка Рафајиловићева и уредник Мих. М. Станојевић учитељ у Биограду.

Садржај: Расправе и чланци: 1. Др. Стев. Окановић. Истина о научној педагогији. 2. Школе у Хрватској. 3. Соф. А. Симић, О естетичком васпитању. 4. Dr. O. Lehmann. Утицај народног образовања на привредни развитак народа превели Мих. Кречковић и Јов. Ђ. Јовановић. 5. Чед. Тодоровић. Основа стварног васпитања. 6. К. Сент Илер. Конфесионалне школе на западу превео Милисав Дедовић учитељ. 7. Јов. Петровић. Прилог ка методици рачунице у осн. школама — Грађа за познавање домова: 8. Т. Радивојевић, проф. Кијево. — Предавања: 9. М. М. Томић, проф. Најновији описи животињ. врста. — Педагошки преглед: 10. Свет. С. Поповић. Осн. настава у Русији. — Књижевни преглед: 11. Ст. С. Станишић књиге. Књижевне задруге. — Просвјетни записи: 12. Хроника — Ковчежић. — Учитељско удружење: 13. Рад Гл. Одбора. — Поменик. — Листак.

„Учитељ“ излази један пут мјесечно у свескама од 5 табака. Цијена је за чланове удружења 7 динара, а за школе и остале 10 динара годишње. Претплата се шаље благајнику Глав. Одбора а рукописи уреднику Д. Ј. Соколовићу учитељу — Биоград.

Бранково Коло. За забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. Година VII. Број 20. Ср. Карловци, 17 маја 1901

Садржина: *Можим Камен*, пјесма Д. Ј. Димитријевића; *Суза*, Паја Обрадовића; *Тома Гордејев*, роман М. Горког (наставак); *Пишање*, Кот Мурлико, с руског К.; *Др. Илија Огњановић Абуказем*, пише Милан Савић; *О Хмелју*, од Моја Медића; Ковчежић; Књижевне биљешке; Позориште и Умјетност; Просвјетни и Друштвени Гласник.

Издази сваког четвртка. Цијена је листу за Црну Гору на годину 10 кр., на по године 5 и на четврт 2 кр. 50. хел. Претплата се шаље администрацији „Бранкова Кола“ у Ср. Карловцима.

Napredak, glasilo „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“, „Saveza hrv. učit. društava i Hrv. štedovno-predujamne zadruge“. Уређује Стјепан Басаричек. Број 21. Година XLII. Загреб 1901.

Садржај: Ауторитет. — Петогодишњи доплаци учитеља виших пучких школа. — Ломбросо и Баер о моралу дјете. — Обзор по педагошком свијету. — Рад хрв. учит. друштава. — Вјесник.

„Napredak“ излази сваке суботе. Цијена му је 10 к. на годину. Рукописи се шаљу уреднику, а новци г. Јосипу Клобучару, благајнику хрв. пед.-књиж. збора.

Просвета, орган пријатеља српске народне просвјете. Бр. 19. Год. I Власник Ђ. С. Којић, учитељ; одговорни уредник Јован П. Јовановић, учитељ; стални сарадници: Милутин Николић и Божа Божић, учитељи. Лист излази сваких десет дана. Претплата и рукописи шаљу се Уредништву „Просвјете“ у Крагујевцу. Цијена ван Србије до краја шк. године 8 дин.

Садржај: Нови министар. — Наша реформа. — Школски надзор. — Под теретом — Размишљања о учитељском удружењу. — Кућа и школа. — Књижевност. — Гласник. — Биљешке. — Од уредништва.

Учитељски Весник Лист за српске учитеље. Уређује и издаје Јов. Максимовић, учитељ у Биограду. Излази сваке недеље. Осим за вријеме великог школског одмора. Цијена је за Србију 5 динара годишње, а за остале земље 8 динара. Претплата и рукописи шаљу се уреднику у Биоград. (Напомињемо, да уз овај лист иду и два додатка: **Дом и школа** и **Школско звонце**).

Садржина 19 броја: Морално и умно васпитање, с француског Р. Огњановић, учитељ; Један дан у турској школи, пише Таса Ивковић; Савјети и практична упуства, с франц. Ник. М. Ракић; Кратке вијести; Нове књиге; Дом и школа: Поуке родитељима; Код куће и у школи, по руском написао Милосав Дедовић, учитељ. Школско звонце: Штедљивост, пјесма попа Луке Поповића; Шта је живот? Сава Грбић; Госпођици, пјесма Алек. Стојковића; Кројач и хајдучи; Најљепши савјети за ђаке, од Ст. М. М. уч.

Школски Вјесник. Стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник Љубоје Длуштуш. Година VIII. Свеска 1. Уредништво: Сарајево, зграда земаљске владе. Администрација: Сарајево, земаљски економат. Годишња цијена Школском Вјеснику с поштарином 4 кр. Дописи и новчане пошиљке ради претплате и огласи нека се шаљу Земаљском економату као администрацији „Школског Вјесника“. Сарајево. Земаљска Штампарија 1901.

Садржај: Ђорђе А. Чокорило: Двадесети вијек. — Љубоје Длуштуш: Преустројство учитељске школе у Сарајеву. — Љубоје Длуштуш: Свјетска изложба и интернационални наставни конгрес 1900 у Паризу. — Др. А.

Тресић Павичић: Нова хипотеза о могућности одношаја између душе и тијела. — Недјељко Лазаревић: Паљетковање по мојим шкoским дневницима. — Др. Јулије Голик: О дјелима Јосипа Бетондића Дубровчанина, на по се о пријеводу његову Овидијевих херојада — Јелица Беловић-Бернациковска: Сликање на дрву, глини, камену, кожи, сукну, свили, кову стаклу и порцелану. — Јозо Дујмушић: „Осветница“ пјесника фра Грге Мартића. — Стјепан Штродл-Сријемац: Бачки излет кроз Босну, Далмацију и Хегцеговину за једанаест дана. — Н. Видаковић: Љевица и љевичари. — Иван Јаблановић: Неколико примјера лаконичкога говора. Примјери практичне наставе. — Ђ. М. Раца: Број 10 и појам десетице у I. разреду. Из прошлости. — Љубоје Длуштш: Филозофија у древних Хелена. Педагошка Смoтра. Аустро-угарска монархија. Немачка. Новински пабирци. Популарно-научни чланци. — Теодор Филипеско: Злато и сребро Педагошке мрвице. Дјечије игре. Дјечије пјесмице. Сицкалице. Листак Књижевност. Ковчежић. Службени додатак.

Нови Васпитач, орган за педагошку књижевност. Власник Мита Нешковић. Свеска IV. Година XIV. Излази сваког првог дана у мјесецу. У Ср. Карловцима. Срп. манастирска штампарија 1901.

Садржина: Педагошко-универзитетски семинар. — Лекције из српскога језика. — Кратак преглед историје психологије. — Школство у Инглеској и у Сједињеним Сјеверним Америчким Државама. — Просвјета морал и школа. — Сличица из школе. — Књижевни Преглед „Новог Васпитача.“ — Педагошки Вјесник „Новог Васпитача.“

Годишња цијена за Прву Гору 8 динара.

Учителски Глас, лист за поуку и интересе учитељства. Год. Ш. Бр. 5. Одговорни уредник: Вјеско Равањски. Власник и издавањел Фран Брадић. Сплет 1900.

Садржај: Овако је до данас. — Што смета пучкој школи у Далмацији, да се успјешно развије? Пише Динко Сировица. — Педантерија у методама узгоја и поуке. Пише Д. Шимуновић. — О стварној поуци. Са талијанског превео В. Г. — Образованост у школи. Пише Ј. Грчина. — Земљопис и земљовид у пучкој школи. — Прибрао И. Томовић. — Школски испити. Написао Дорбић Вицко. — Ратарство и рибарство у односу с наставним основама пучких школа. Расправио Ф. Радић. — Малољетни злочинци и родитељска одговорност. Приопћио Н. Киричић. — Школска хигијена. Сабрао П. Опара — Игре и гимнастика у школи. Написао Љ. Сорлини. — Хрватски пучки учитељи на међународним конгресима за слијепе и глухонијеме у Паризу. Приопћује В. Кошчевић. — Марково причање о учитељу. Написао С. К. — Моћ сућути. Написао М. Л. — Књижевни гласник. — Мали вјесник.

„Учителски Глас“ излази 15 сваког мјесеца. Запада на годину 4 круне, на по године 2 кр. Учитељским приправницима даје се изузетно за по цијене. — Преплату прима власник и издавањел листа, чланке дописе и вијести уредник.

Škola. List za učiteljstvo i prijatelje školstva. Br. 5. Теџ. XII. Izdaje i ureguje Stjepan Širola.

Садржај: Нутарњи глас. Психолошки поглед. Забиљежила Јелица Беловић Бернациковска. — Како да се проведе тјелесни узгој у хрватској пучкој школи? Иван Томашевић. — Китајска просвјета. Даворин Трстенак. — С међународног конгреса за промицање обуке глухонијемих у

Паризу. Вј. Кошћевић. — † Петар Јурковић. Спомен од сина Франа. — Поучни разговори: „О школској и народној књијжници“. Вј. Доминковић. — Листак. — Књижевност. — Листак.

„Skola“ излази првога свакога мјесеца. Годишња цијена јој је 4 к., на по године 2 к., а за иноземство 60 фил. више. — Претплате, дописи и листови у замјену шаљу се уредништву у Карловац.

Българска Сбирка, списание за книјжнина, исторически и общественни знания, излази подъ редакцијата на Стефана С. Бобчевъ Год. VIII. 1-й Май 1901 г. Книјжка V. Софија. Печатница на П. М. Бузайтовъ 1901. Излази мјесечно на 4—5 штампаних табака. Годишња цијена 9 лева (кр.).

Съдържание: I. Ив. Вазовъ. Стихотворение. П. Л. Н. Толстой. Кой е правъ? Прѣв. С. Н. Л. — Ш. А. П. Стойловъ. Духовна пѣсенъ. IV. W. Младини на г. Бенковски и първи ступки въ живота му. V. Ив. Грозевъ. Суламита VI. Свърѣмненникъ. Априлското възстание въ Срѣдня Гора прѣзъ 1876 год. VII. К. Болджиевъ. Запознаванието ми съ Т. Каблешковъ и едно негово писмо. VIII. Д. В. Храновъ. Спомени за генералъ Гурко отъ ярѣме на Освободителната война. (Продължение отъ кн. IV.) IX. Малки очерки и разкази. И. С. Тургеневъ. Природа. Хр. А. Христовъ. — Покойна майка природа. Отъ Змайована. Пр. Б. X. Книгописецъ. I Отзиви и одѣнки. Прѣди 25 години. — II. Нови книги по юбилея. — III. Нашиятъ печатъ по юбилея. XI. Какво става по свѣта? Въ нашенско. 25-годишната отъ априлското възстание. XII. Лѣтописъ. Нашенска и чужда. XIII. Разни вѣсти. Отпразднуването 25-годишната на априлското възстание. — Умрѣли: Илия Цановъ. — Още двѣ рани смърти: Ив. Славейковъ и Д. Грековъ. — Прѣдставления за ученици. XIV. Разни обявления.

Српски Архив за цѣлокувно љекарство. Орган српског љекарског друштва. Годна VII. Априла 1901. Свеств. Р. Орбује: Др. Јован Данић. Биоград, државна штампарија краљевине Србије 1901.

Садржај: I. Оригинални радови: 1. Албуминурично запаљење мрежице као симптом Брајтове блести, од д-ра Т. П. Нешића. — 2. Varicella у нашој војсци, од д-ра Вој. Стојановића, наставак. — Рибарска Бања, од д-ра Т. Мирковића, наставак. — П. Рад Српског љекарског Друштва: Главни годишњи скуп. — Ш. Извјештај са збора апотекарског: Годишњи скуп апотекара Краљевине Србије. — IV. Санитетска извјешћа: Извјештај о редовном годишњем каламљењу са ревакцинацијом у години 1897 и 1898. свршетак. — 7. Тромјесечни извјештај Болнице за Душ. Болести за мјесеце: Јануар, Фебруар и Март 1901. године. — V. Ситне вијести: 8. Лијечење ноћњег знојења код туберкулозних са таноформом. Општа интоксикација употребом једне тинктуре за косу. — VI. Сталешке и личне вијести: 9. Кретање санитарског особља. 10. Нзасланици.

При њему као додатак са засебном пагинацијом: „Народно Здравље.“

„Српски Архив“ излази једанпут мјесечно. Цијена је листу годишње: За Црну Гору 10 франака у злату, или 10 круна.

Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Год. III. Број 4, за Април 1901. Издаје и уређује Тих. Р. Ђорђевић, проф. Алексиначке учитељске школе.

Садржај: Ко је Ђемо Брђанин? прилог испитивању историјских трагова у српским народним пјесмама, од Јов. Н. Томића. — Правни обичаји у Срба, од Стеве Чутурила. — Народно предање о мјестима, од

Драгсљуба Бранковића, Стевана Петковића и Илије Ђорђевића. — Српске народне приповијетке, прибиљежио Петар Ст. Иванчевић. — Народне мјере, од Тих. Р. Ђорђевића. — Животиње и биле у народном предању, од Ст. Радојевића и Милана М. Ивковића. — Ситне биљешке, од Милисава Д. Марковића, Д. Марк. Бож. К. Митровића, Ант. Тодоровића, Светозара Влашкалића, Николе Костића и П. С. И. — Биљешке, од Сп. Радивојевића, Т. М. Б. и Пав. Ј. М. — Привкази.

„Караџић“ излази у Алексинцу једанпут мјесечно на 1—1½ штампаном табаку, цијена му је 5 динара годишње, поједини бројеви стају 0•50 дин. —

Тежак, илустровани гласник српског пољопривредног друштва. Број 15. Год. XXXII. Власник и издавалац: Српско пољопривредно друштво. Одговорни уредник: Александар М. Секулић. Београд 1901.

Садржај: Изложба у Пироту. Чланци: Косидба ливада и сређивање сијена. — Заливање воћака. — Некоји податци о инглеском сточарству. — Страни писци о нашој стоци. — Корист од кокошију према раси. — Биљешке. — Гласник. — Стечај. — Књижевност.

„Тежак“ излази десетодневно 1, 10 и 20. сваког мјесеца Претплата и рукописи упућују се Српском Пољопривредном Друштву у Београду. Цијена за Црну Гору на год. 10 фран. или 5 фор. а. вр.; но срп. пољопривредна удружења и њихови чланови као и срп. земљорадничке задруге и читаонице, добијају лист за 6 фран. или 3 фор. а. вр. кад унапријед положи претплату и кад се претплате код свог удружења, преко кога ће им се и лист слати.

Behar. Лист за поуку и забаву. Број 2. Година II. Сарајево, 15. Маја. Штампарија Гисте О. Савића и Друга. 1901. год.

Садржај: Др. Салих Сулџић. — Едхем Мулабдић: Ихтијар Сејфо. — Мехмед Спахо и Мухамед Диздар: Преглед арапске књижевности. — Судбина једне породице, роман. — Фехим Спахо: Нешто о таквими. — Х. Ф.: Плава птица. — Народне умотворине: Шемсудин: Брат и сестра у сузањству. Хамдија: Зла жена. — Листак: Књижевност: Шерхи мед-желеи акхами адлије. — Културне биљешке: Изложба тканина у Коњи; Цамија у Петрограду. — Поглед по свијету: Русија. — Сваштите: Закон проти бећарлуку. — Посланички вијенац.

„Behar“ излази два пута мјесечно. Цијена му је на годину 10, на по године 5 круна; за ђаке 6 круна, а за иноземство 12 круна на годину. Претплата и рукописи шаљу се: Уредништву „Бехара“ у Сарајеву, Апелова обала бр. 34.

Църковенъ Вѣстникъ. — Седмично издание. — Съ три приложения въ годината. Година II. Број 5.

Съдржаніе: Покана. — Хилядогодишнината на Св. Царъ Борисъ. — За достоинството на свещенството. — Вѣра и наука. — Карнечи и неговитѣ понятия за богатството. — Лѣтописъ. — Книжнина. — Православни църкви: Руската църква, Атинската църква. Изъ вѣстничитѣ и списанията. — Статистични свѣдѣния

„Църковенъ Вѣстникъ“ излиза веѣка срѣда. Той има прѣвъ годината и три приложения — по 1 книга отъ 4 печатни коли за веѣко четиримѣсечие. Гогишната цѣна на „Църковенъ вѣстникъ“, заедно съ тритѣ приложения, за България 10 лева, а за странство 13 лева.

тични правац, презире државу, потчињује логику и физику етици, проповиједа сенсуализам и материјализам, а такође изолира живот мудраца између осталијех људи. Сагласно начелу партеизма, Стоици сматрају себе дијелом цјелине, дочим Епикурејци, као атомисте, дају више значаја својем сопственом ја; ушљед тога је за Стоике више благо — врлина, за Епикурејце — наслада. Тај њихов практични смјер одређује како њихов одношај к науци, тако и к пређашњим философским системама. Ипак зато погрјешно би било сматрати стоицизам и епикуризам као системе, које свједоче о паду грчке философије: зачетак тога пада налази се у Платоновом и Аристотеловом учењу, а Зенон и Епикур само су, као што смо рекли, дошљедно развили најпрактичнија њихова начела. —

В). Пад грчке философије.

(Од Архивиљаја (де Цицерона).

CRNE GORE ĐURĐE

§ 41. Скептици.

Скептичке школе подвргле су рушењој критици цио теоријски дио Платонове и Аристотелове философије. Познанство Грка са савршено друкчијим погледима на свијет за вријеме похода Александра Македонског на Исток, породило је у то вријеме мислиоце, који су без изузетка дотадашње мудровање подвргли су њи. Али у страху, да ништа не тврде категорички, Скептици су пошли у другу крајност тим, што су дошли до закључка, да сасвим ништа не треба позитивно тврдити. Слична учења свагда изгледају велика и замашна, али су у самој ствари површна и празна. Одрећи се од рјешења потребних питања само за то, што су пређашњи покушаји неуспјешни били, значи падати у научну импотенцију; у исто вријеме то је знак моралне клонулости, јер се тим доказује, да је

изгубљен интерес за рјешење опште-човјечанских питања. Такав правац готово не заслужује да се назове философијом. Јер као год што је претензија познати апсолутну истину знак пада философије, тако исто и потпуно одрицање могућности познања те истине знак је потпуног рушења философске мисли. —

Скептицизам послје Аристотела, као и софистика за вријеме Сократово, састоји се у одрицању могућности сваког знања. У историји разликују три његова периода: *старији скептицизам*, *новију академију* и *доцнији скептицизам*.

Оснивач *старијег скептицизма* животописац *Пирон* († 270 г.), за вријеме поласка Александра Македонског у Индију, био је у његовој пратњи, те се том приликом упознао са многим учењима источних народа. Доцније постао је врховни свештеник у својој рођеној вароши Елису, гдје је у својој 90-ој години умро у сиромаштву, али ипак у великом поштовању. Ништа није написмено оставио, тако да нам је сад свједок његовог мишљења ученик мудрјесник *Тимон* († 235 г.), који се особито одликовао сатирама, у којима је исмијавао дотадашњу грчку философију. Пиронизам је поновио у I-ом в. по Хр., *Енезидем*, а лекару *Сексту Емпирику* обавезни смо за два систематска дјела: „*Пиронички скици*“ и „*Против догматика*.“ Основна идеја Пиронова скептицизма садржи се у шљедећем: ми никако не можемо познати ствари саме по себи зато, што их не опажамо онако какве су, већ како нам се чине, те ушљед тога и наше представе о њима нити су истините, нити су погрјешне, јер ни о чему не можемо рећи одлучно. Због тога кад је објективно познање немогуће, недокучиво (*ἀκατάληπτος*), Скептици препоручују, да се уздржавамо од сваког суђења о стварима, јер се на тај начин наш душевни мир (*ἀταραξία*) неће ничим и никада нарушити, те ће и живот скептика бити миран и безбрижан, у чистој равнодушности, која не зна ни о добру, ни о злу. Значи, тежња скептицизма, као и стоицизма и епикуризма, била је понајприје практична, управо — фило-

софији ставља у задатак, да нас води блаженству. Ко жели да буде срећан, Тимон препоручује, да се обрати пажња на троје: на својства којима се предмети одликују, како им се треба односити, и какву корист из њих можемо извући. Та је питања доцније истакао Кант, кад се је обратио од својег скептичког критицизма рјешењу практичних задаћа. Категорички одричући сваку могућност познавања истине, Пирон, сагласно Питагори и Демокриту, држи, да су разна својства предмета само разни утисци, које један исти предмет може учинити на разне људе и разна чувства. Предмети, каже, имали би више особина, кад би човјек имао више од пет чустава. Овдје Пирон не узима у обзир, да и ако је примање немогуће без чустава у исто вријеме да је оно немогуће и без овог или оног судјеловања са стране објекта. Не сматрајући органе чустава за критеријум истине, Скептици у исто вријеме одричу и истинитост мишљења. Тако, веле они, и Платон и Аристотел изводили су своје тврдње на основу истинитости мишљења, а међутим у многим један другом противурјече и шта више радикално се разилазе. Због те заблуде умова, Скептици траже нови критеријум за познавање истине.

Тим својим учењем Скептици губе из вида, да се извјесност мишљења односи само најопштијим тврдњама, а не на појединости; да ако и не можемо познати „ствар саму по себи,“ ипак да је потпуно могућна наука о појавима. Даље, није истинито ни то, да нам ни примање, ни ум не може дати извјесног знања, шта више ни при заједничком раду, а међу тим баш цио недостатак пређашњих учења био је због разједињења ума и чустава, који управо један другог контролишу. Најпослије њихова тврдња, да су сва морална правила произвољна и основана на традицији, те да се свакојем правилу може ставити друго, које се с њим дијаметрално разилази, може се одијети само на позитивне законе, али не на моралне основе човјечије природе. Скептичка афектација о по-

знању ма чега „мени се чини да је тако,“ „могуће је,“ „може бити,“ са додатком „ја ипак ништа не одређујем“ — јасно нам говори, да је грчкој философији дошао крај.

Старији Скептици употребљавали су *десет* скептичких тропâ (доказа, разлога), које још нијесу били саставили и протумачили Пирон и Тимон, већ доцнији, а по свој прилици *Енезидем* Александријски (200 год. по Р. Хр.). У својим „*осам књига о тиронизму*“ позива се на шљедеће десет разлога, који наводе човјека да се уздржаје од пресудног тврђења: 1) на различност представа и осјећања уопште¹⁾; 2) на тјелесне и душевне разлике људи, због којих се ствари различно показују; 3) на разлику чуства²⁾; 4) на утицај тјелесних и душевних стања на наше представе,³⁾ као 5) на зависност наших погледа од разних положаја ствари према нама и себи (н. пр. одстојање)⁴⁾; 6) на то, што ми не дознајемо чисто, већ помоћу неког посредовања (н. пр. ваздуха, воде)⁵⁾; 7) на различност утицаја због количине, температуре, боје, кретања⁶⁾; 8) на односност свијех појмова и немогућност познања ствари у односу к самим себи; 9) на зависност наших представа од навике (нешто што је ново и ријетко друкчије утиче него оно, што се сваки дан догађа)⁷⁾; 10) на разлику у начину живота, нарави, закона, предрасуда и т. д. —

1) Н. пр. као што онај који страда од жутице све види у жутој боји, тако исто један те исти предмет, може се представљати у разним бојама и неједнаким цртама. — 2) Сто, који изгледа пријатан оку, храпав је за пипање; по нека птица својим изгледом допада се оку, дочим њен глас непријатан је уху. — 3) Ствари нам се сасвим друкчије представљају кад смо будни, него кад спавамо, друкчије у младости него у старости, на један начин кад смо при чистој свијести, а на други кад смо пијани. — 4) Лађа која издалека долази, изгледа да се не креће; звијезде дању не видимо; слон у близини чини се велик, али на извјесном одстојању мален; врат голубов мијења боје, гледајући са које га стране посматрамо. — 5) Слаткиши јаче миришу у соби и подгријани, него на ваздуху или хладни; звук се неједнако чује у густом и разријеђеном ваздуху; тијела су у

У *новијој академији* увео је скептицизам у Платоновој школи *Архезилај* (316—241 пр. Хр.), који је познат са своје борбе против Стоиџа, управо против њихова учења о критеријуму извјесности. У намјери опроврћи строго догматичку систему Стоиџа, Архезилај тврди, да нема критеријума, којим би се освјеточила истинитост наших познања, из чега изводи, да не само што ништа не можемо знати, већ не можемо знати ни то, да ништа не знамо; зато се душевни мир достиже само уздржљивошћу од личног мњења; у животу, пак, треба нам се управљати по ономе, што нам се чини да је вјероватно и разумно, јер је само такво владање паметно и одговара ствари. Од доцнијих преставника новије академије може се споменути *Кирнеад*, који је ратовао против стоичке логике, богословије и физике, и покушавао одредити разне степене вјероватности. Познији академици почињу се враћати еклектичко-догматичком учењу. —

Доцнији скептицизам још једном је пренео за вријеме коначног опадања прџе философије. Најпочасније мјесто међу Скептицима тога времена заузима *Агрипа*. Оповргавајући могућност познања *Критеријум истинитости* у појединости, Агрипа даје особити значај својој мисли о том, да се никаква тврдња не може доказати зато, што сваки доказ тражи опет други доказ, и тако до бескрајности (*regressus in infinitum*). С тијем се слаже и *Секст Емпирик*, који је оставио два важна списа, у којима се опширно казује све, што је скептицизам старога доба наводио против извјесности познања. По примјеру *Анезидем-ову* и он даје читав низ доказа против појма о узрочности, гдје

води лакша него на ваздуху. — 6) Цио рог козе, рецимо, црн је, а поједини комадићи бијели; вино, кад се пије у невеликој количини, пријатно је и кријепи, у већој — ослабљава и пијани; неке отрови кад се пију саме, смртоносне су, дочим кад се помијешају с другим стварима, љековите су. — 7) Сунце, које сваки дан гледамо, чини нам се обично; међу тим комета, која се ријетко јавља, утиче на нас врло силно; Јупитер је за Јеврејина прости идол, за Грка Јехова — лажни бог. —

се у осталом није додирнуо турског питања — како се баш рађа у нашем уму категорија узрочности, питања, које је у новијој философији покренуо Шотландац Јум. —

У учењу Скептика интересно је примјетити, да сви они, чим се питање тиче практичног живота, постају потпуни догматици. Њихови предходници Софисти одрицали су могућност критерија истине зато, што су налазили да се свака тврдња може доказати *за* и *против*, дочим Скептици последице Аристотела сматрали су, да је свака тврдња без доказа, те да се може потпуно произвољно тумачити. —

§ 42. Еклектици.

Све пређашње философско учење скептицизам је поколебао из коријена, али је у исто вријеме, као негативна критика, изазвао потребу за неку нову философску систему, која би обухваћала све, па и сами скептицизам. Ту улогу није у стању био извести већ престарали јелинизам, већ неки други, млађи народ. Мислиоци тога доба све већом и већма истичу начело здравог смисла, те се сад поглавито и старају, да из свију пређашњих философских система извучу само оно, што се може примијенити на пракци. Такав правац зове се *еклектицизам*, који се тек по невољи може назвати философијом. Ствар је у томе, што свака система, узета у цјелини, има нешто што одобрају и доцније системе; али кад се то нешто ишчупа из те цјелине, кад се, значи, узме засебно, онда губи свој пређашњи значај и силу, јер тако изолувано од осталог постаје нестално и непосредно. Па баш и да се еклектицизам ограничио само на опште и признате тврдње, ипак на његов дио пао би мали дио фразе незнатног значаја.

Важно је то, да је сад клонула грчка философија пријешла Римљанима, који на њеном развоју нијесу радили самостално. Као народ ратоборан, практичан

и себичан, Римљани су се могли заинтересовати филозофијом само у толико, у колико им служи за практичне сврхе. Најприје од времена зближења Римљана са Грцима, управо од времена доласка атинских посланика у Рим, а затим, мало доцније, кад паде политичка самосталност Грчке, која је, као што је познато, постала римском провинцијом — са ширењем међу Римљанима грчке литературе уопште, уједно су нашле својих приврженика и скоро све знатније системе грчких мислилаца, а особито оне, које долазе последије Аристотела, а на име — епикуризам и стоицизам. Пошљедњи најбоље је пријењао за срце старим суровим републиканцима, дочим епикуризам најбоље је одговарао развјеженом духу времена. Постепено су се почели јављати и римски писци-философи, који су се ограничавали начелом здравог човјечијег смисла Стоика и начелом неизвјесности познања Скептика.

Најзнатнији представници стоицизма били су Сенека и Епиктет.

Сенека, рођен друге године по Христу, у младости је почео изучавати философију, и посвети се адвокатури. Његови се говори није су донадали Калигули, који нареди да га погубе, али, како кажу, томе је сметнула једна римска блудница. Затим по наговору Меселине, Клавдије га протјера у Корсику, гдје проведе 8 година, докле га Агрипина позва да васпитава Нерона (50-те), који је доцније својег учитеља, отпуштена на своје имање, приморао да у 65-ој години живота сам себи прекине жила зато, што је оклеветан био свирјепом цару, да је био учесник пиванске завјере.

Карактер Сенекин неки уздижу до небеса, дочим га други осуђују до крајности. У ствари у његовом животу има доста нечега, што га слабо препоручује и као човјека и као философа; ипак све то он је испунио сталним поштењем, које је показао у пошљедњим годинама живота и најпослије својом смрћу засвједочио. Као прави Стоик, у сред опште моралне клону-

лости, особито је истакао моралну страну стоичког учења. Контрасте међу духом и тијелом он доводи до крајности, и долази до закључка о општем гријеху и његовој наслѣдствености; зато истиче потребу препорођаја, проповиједа општу љубав к свему човјечанству и вјеру у провиђење. —

Епиктет († 135) из Тригије такође даје највећи значај етици, али врлину види у избављању од зала и страсти, што га приближује Циницима. Његова стоичка равнодушност потврђује се и шљедећим: будући робом, кад га једном његов газда удари по нози, Епиктет му мирно рече: „ти ћеш ми сломити ногу;“ кад му је газда заиста пребије, он ће ти тако исто хладнокрвно примјетити: „зар ти нијесам рекао да ћеш сломити.“ Из Епиктетових усмених говора, његов ученик Аријан саставио је књигу „*Руководство стоичког морала*“, која ни до данас није изгубила свога интереса. Излазном тачком философије Епиктет је сматрао савијање своје сопствене немоћи; циљем живота — старање о спасењу душе. Философ је — лекар, жрец и посланик Зевсов к људима; зато и онај који презире мудрог, противи се божанству. Знање само по себи нема цијене; философирати значи учити се што треба избјегавати, а што жељети. У нашој је власти само једно — наша воља, користовање нашим представама; све пак остало изван је воље и не тиче се нашег бића. Ма што нам се догоди — све је неопходно, значи добро је. Мудар не губи душевни мир ни у несрећама, ни у огорчењима; он воли и своје мучитеље. Сви су људи — дјеца Божија, сви — грађани његове државе; зато је њихова отаџбина — свијет. Будући је човјек дијете Божије, то му и дух тежи к њему; но ипак живот не треба самовољно прекидати самоубиством.“

Међу другим римским представницима епикуризма истиче се *Лукреције Кар* (99—44 г.), који је у својем оригиналном дјелу у стиховима „*О природи*“ (De rerum natura) устао против господствујуће религије за то,

није одмакла од чистоће аљина. Код многијех кућа и ноћне аљине су посве нечисте, ушљиве, прашљиве, глибаве и смрдљиве, да ти „пријева у грло дођу“; а код некијех се више пази на чистоћу, те се нечистоћа уклања, у колико то прилике допуштају; но мало је таквијех кућа, које би по чистоћи одговарале захтјевима здравља; мало их је чистијех, а увјерио би се сваки, кад би завирio у просте сељачке домове, готово по свој Црној Гори, а на некијем мјестима и згрозио би се.

Чистоћом одијела и осталијех аљина одликује се Ријечка и Црмничка нахија; чистоћом самог одијела одликује се Зетска нахија, док јој чистоћа осталијех аљина није похвална. Ријечка и Црмничка нахија има понајбољи укус и појам о чистоћи, реду и љепоти, отуда се у томе и одликују од осталијех. То је, можда, проистекло отуда, што су ове двије нахије од старине имале своје пазаре: Ријеку и Вир, гдје су се купили, па се навикли, да не долазе обрљани једни међу друге. Но чистоћа у кућама и око куће није ни код њих похвална, има се много што се не може примјетити.

Рђаво је то по нашу луду дјецу, што их већином родитељи слабо пазе и надгледају, но су слободна ићи у какво драго друштво дјеце. Још је то горе код онијех мјеста, која су поред воде, па се дјеца око воде сама врзају и љети се готово сваки дан купљу по једном и више. Колико ово повољно утиче на тијело и здравље, толико може и нашкодити, кад се у томе неуредно поступа. Чешће сам посматрао, гдје се дјеца купљу; она по по уре стоје у води; па хајд' да стоје, прости јади, но чим мало озебу, а она, као вранчеви, истрче, па онако гола према сунцу стоје; ту се извале, па се пеку, док се згрију, а кад се вгрију, опет трче у воду и купљу се, док им се досади. За то су таква дјеца црна као циганчад. Дјеца врше ово купање без икаквог реда или унапријед одређеног распореда; она ће у воду најрадије скочити, пошто ручају, и то кад је највећи жаропек.

Родитељи на ово врло мало пажње обраћају, ваљда, мислећи, да им купање шкодити неће; а не знаду, да је то по здравље дјеце врло опасно, и да због тога многа и многа дјеца страдају, па многа изгубе и живот или здравље. Купање је само онда здраво, кад се умјерено врши, и то у чистој хладној води, а не у смрдљивој, врућој, устајалој, као што је љети наше Скадарско језеро. Купање послије ручка и стајање према сунцу голо, као што је „од мајке опало,“ јако шкоди дјетињем здрављу, јер се од тога разне болести могу излећи.

Приговарао сам некијема, да од овога одврате своју дјелу, па да их навикну, да то уредно раде, и доказивао сам им непријатне пошљедице неуредног купања. Но узалуд сав труд; он заутуби по које здраво дијете, које на купање иде, па вели; „виђи ти онога, какав је; сваки се дан купље, па му ништа не уди, но је здрав ка, топ.“ залуду се таквијема говори: да сва дјеца нијесу једнако здравог састава тјелесног, и да оно здравијег састава теже прима болести, него ли оно слабуњаво; и да оно здраво, пошто почне боловати, изгуби прво здравље и једрину, а мора се побољети од прекомјерног купања у нездравој води. Неки родитељи увиђају, да је ово од штете за здравље дјеце, али веле: „што ћемо им ми?“ Ово је још горе; значи, да или не умију с дјецом управљати, или их дјеца не хоће слушати, или су они лабави у одржавању реда и послушности код дјеце. Било, које било, ниједно није похвално, и свакоје штетно утиче на дјецу. Не би ово купање било штетно, да се врши онако, како би требало, т. ј. да се маха рукама и ногома, да се тијело трља, да се цијелијем тијелом врда и маха; по овако мало које дијете ради, но загази до паса, па онако стоји, као ронац: половина се тијела хлади а половину сунце пече — штави се, да се прије равболи.

Ово је једна врло велика мана, која не би смјела постојати, јер она одвећ рђаво утиче на здравље и

даљи напредак и развијање. Кад човјек дјететом болује, никад у њему човјека. Ова је навика један од главнијех узрока, те су покрајвођани најбољешљивији људи код нас. Кад се младо дрво рани, нажули или отуче, остане кржљаво за довијек; а ако се развије, опет остане рањено, фацно, штетно. Такви је и људски организам: ако се здравље један пут поремети јако, тешко га је већ довести у они ред, у којем је било. За то треба да здравље чувамо онда, кад је оно потпуно, јер пошто га изгубимо, не можемо га намирити. Ми здравље тек онда умијемо цијенити, пошто га изгубимо; ми се тек онда сјетимо, зашто смо се разбољели.

Многи сиромашни сељаци принуђени су, да дијете од седам година шиљу за стоком и по киши, и по сунцу, и по студу, и по сваком ружном времену. Виђар сам, гдје се такво дијете скваси „као кокошка“, па дрхти од зиме „као прут над водом“, и опет не плаче, не кука, не зове, да га измијене, јер зна, да нема ко, или да га веће нико измијени; оно истрајно трпи и учи се патити, и само се држи стоку; а кад му „за нокте зађе“ студ, онда протресе главу, уста или њедра, мало проплаче, па последије ни абера.

Добро се је навикнути, да човјек може поднијети зиму, муку и сваку невољу; али није добро оставити дијете, да кисне, док до чапре прокисне, и да зебне, док прочукне, јер таква навика није корисна по здравље и правилни тјелесни развитак, него је одвећ убитачна тако, да доноси рђаве последице. Зар може бити за здравље пробитачно кад дјетету од зиме и срце устресе, па тресе, тресе. докле га од зиме ухвати грозница? Зар је добро и здраво бити у мокрој обући и алинама цио боговетни дан? За то не би требало по ружном времену шиљати дјецу далеко од куће; требало би, да их тада у томе замијене старија чељад, ако их има, а ако их нема, онда дјецу на измјену шиљати.

Кад је лијепо вријеме, дјеца могу и чобанство вршити, па и зиме, кад је вријеме повољно; само не,

кад су смрзлице, кише, вјетрови, снијег и вијавице, јер то би значило, да родитељи не хају за своју дјецу, за своје највеће благо, или да се не „стамају грехоте.“ И заиста је грѣх, ко малену дјецу излаже таквијем неповољностима, пред којијема њихове малене снаге морају клонути!

6. Његовање дјеце за вријеме школовања.

Школовање дјеце у Црној Гори је обавезно; сваки је дужан своје дијете школовати; дужан му је дати основно знање, које је човјеку пријеко потребно у сваком животном покрету и раду. Но и ако је то законом утврђено, опет сва дјеца не изучавају основну школу; има их, која сврше по један, два или три разреда; а има их, и која школскога прага не пријеђу. Овоме су узрок неповољне околности, у којијема се неки, доста велики, дио нашег народа налази, а никако несхватане или непојимање. Не, наш се народ отима о школу, и честе су молбе, па и давије, около школа, отимајући се око њих, да се сагради на средини општине, племена, како би дјеца и из најудаљенијих села у њу могла долазити. Но о нешколованој дјечи на другом мјесту, а овдје о оној, која посјећавају школу.

Наш народ показује велику љубав према школи; он воли и жели, да његово дијете научи, како не би остало слијепо код очију. С реда ће сваки, који не умије читати и писати, рећи: „Бих рад био за Бог зна што, да умијем само своје име записати и писмо прочитати.“ То је основ, темељ, који у народној свијести оснажује вољу за школом и учењем.

Како наш народ воли школу и у њој обучавање, види се и отуда, што дјеца долазе у школу из неких села, која су по 1½ сата далеко од школе, на редовно јутром долазе, а вечером одлазе. Па још кад се додадне и то, да некоји родитељи, писмени људи, још раније купе дјетету буквар и таблицу, па га по

мало уче читати и писати, спремају га за школу, да му почетак не буде тежак, осјетљив. Ово је врло умјесно и по умни развитак дјетета корисно, пошто такве домаће задаће нијесу теретне за ум дјетета; оне су дјетету као забава, као играчка, а међутијем припомогну му, те успјешно изучи I. разред и школовању добар темељ положи. Памтим, да у Морачкој нахији ријетко које дијете дође у I. разред, а да не зна читати или писати.

Школовање дјеце почиње од седме, па до девете и десете године; а која су удаљена $1\frac{1}{2}$ и 2 сата, она почињу од дванајесте и 13., па и старија. Ја сам у Морачи имао у школској $189\frac{2}{3}$ години околу 10 до 15 војника, који су махом били у I. разреду; они су имали по 18, 20 и више година. По варошима школовање почиње раније, а по селима позније: отуда су варошки ђаци много ситнији, него ли сеоски. Дјеца у варошима немају дома чињети, па родитељи њихови једва и чекају, да их што прије у школу пошљу, да их макну с врата, па нека се учитељ тамо с њима „комбеса.“ Такви би хтјели и прије седме године увалити дијете у школу, теке да га „дома није.“ Сељачка дјеца имају дома свагда по мало посла; она чувају браве или раде друго, што у кући потребује; па њихови родитељи никад се не могу наканити, да их у школу пошљу, но све остављају за „до године.“ У томе дијете нарасте, па у школу дође од девете, десете, па и од више година. Но и са села почела су се дјеца раније школовати, јер су се родитељи присјетили, да је за домаћи рад боље, да се дјеца пошљу у школу раније, док још нијесу приспјела за рад, него онда, кад приспију, те могу оца одмијенити. Овако мисле они, који су ради, да им дијете што прије „изиде из школе.“ Неки родитељи не хоће рано послати дијете у школу, велећи: „оно, што дијете научи, док је лудо, лако може заборавити, кад се послије не вјежба; а оно, што научи, кад поодрасте, теже заборавља.“ Овакви родитељи желе, да дјетету

остане у глави све, што научило буде; они не жале нешто материјалне користи жртвовати за умну корист свога дјетета. Оваквијех родитеља има повише; а има их опет и таквијех, који из истога начела зажеље, да им дијете понови I разред, па ако је и добро учило, велећи: „нека потврди,“ значи: нека добар темељ постави; а неки оставе дијете да понови IV разред, велећи: „нека га потвори,“ значи: нека му у глави стални коријен ухвати све оно, што је учио. Све су ово врло повољни докази љубави напијех родитеља према школи и школовању дјеце; а из овога се види и то, да су навори нашег народа о школи и школовању врло повољни и на своме мјесту.

Држање дјеце, док се школују, повољније је, него ли прије тога. Прије свега ту се дјецџ даје пољепша храна; док може поднијети, да дјеца дома ију и „суха леба,“ овамо већ не иде, да у школу носе хљеба бев смога. То би значило велики тврдичлук, хорјатство или одвећ велико сиромаштво, које нико није рад показати, да ако је баш и у њему. Родитељ ће од својијех уста одвојити, само да га дјетету у школу пошље. И дијете има осјећања; и оно се може застиђети међу својом дружином. Остала храна дјеце, док посјећавају школу, јест као и остале чељади у кући.

Одијело ђачко већ није баш онако, као што је прије тога било. До тада је могло родитељима поднијети, да им дјеца иду клашњава, гола, боса и испарана; али сад већ не иде; сад је дијете међу туђом дјецом, међу туђијем народом, гдје се пита: чије је, оклен је, кога има и што има. Ту се може родитељима „ударити уз образ,“ ако им је дијете издрго, голо и босо.

Дјеца, која иду у школу, носе новије и окрпљенеје аљине. До душе, оне и опет нијесу такве, да се могу похвалити, само су окрпљеније, не висе о њима рпсмуљи и репови. То, што нијесу потпуно окрпљене, ирије бих приписао нехајству и нетамилству, него ли сиромаштини.

Ни чистоћа није најбоља. Како чистоћа аљина, тако и тијела не одговара жељи, нити се слаже са начелима хигијене. Многа дјеца долазе у школу обрљана, глибава, неочешљана, ушљива, а по гдјекоја и неумивена и струпава. Учитељи и родитељима и дјечи препоручују чистоћу; они и зборе и пријете, разлажу и доказују, упућују и уче, чине и родоатељске скупове и проповиједају, али њихов говор махом остаје без плода, без повољна утицаја. До душе, чистоћа се постепено поправља, народ се све чистије држи, чистије и дјecu држи, али не баш онако, као што би требало.

Истина је, да се чистије држе дјеца школска него ли остала. Тој чистоћи највећма припамаже учитељ, па онда само дијете и родитељ. Нађе се друго дијете, које воли чистоћу, а нађе се и други родитељ, који не хоће, да му дијете иде у школу обрљано. Но ово ни један ни други не чини из тога, што појимље значај чистоће, ^{на само из тога узрока, што нијесу ради, да буду најобрљанији, да буду међу осталом дјецом, као шугава деца међу здравцием.} Чујао сам родитеља, гдје веле: „не могу оно дијете послати у школу још за два три дана, докле га оперем и наредим.“ Чести су овакви родитељски зборови; и они баш с овијем казују оно, што мисле.

Школска дјеца имају код куће већ и свога посла: имају, да врше школске задатке, да се спремају за сјутрашњи дан. Неки родоатељи у овоме гријеше; они мисле, да дијете учи само у школи, а што дома учи да је то сувишно, за то дјecu принуђавају, да разне домаће послове врше. Дијете се отима, доказује, да не зна задатак, но да га мора учити, али код некајех родитеља не помаже; они ће обично рећи: „имаћеш кад научити; сјутра ће ти бити дан на главу, па учи.“ Овакви случајеви могу врло лако учинити, да дијете, због слаба успјеха, изостане и понавља разред. Сада се родитељима криво чини, и тек сад осјећају, да су зло за себе учинили.

Нијесу сви родитељи овакви; доста их има, који силом гоне своју дјецу, да уче, кад су дома. Друго дијете волије би било поћи „на папу“, али му родитељ не да, но га заустави, велећи му: „теби би милије било играти се но учити, ма нијеси погодио, но мораш учити, кад си почео.“ И силом га гони, да учи; пави га, да не љенује, а често се дешава, да га и пругом „крсти.“

Има опет родитеља, који дијете дома зауставе, да им раднијем даном што год поможе, и тијем чине, да дијете у науци изостане иза својијех другога. Па није само да родитељи заустављају добре ђаке, него и слабе, па они не знали ни „азбуки.“ С оваквијех поступака многи родитељи бивају кажњени према одредбама Шк. Закона. Но и ово не утиче најповољније, јер се тијем некијема родитељима убија воља према учитељу и школи, мислећи и велећи: „ово ми је учитељ спирио,“ док учитељ само своју дужност врши, па више и прашта, него ли што испуњава; кад би све испуњавао, некијема би се „заврћела капа око главе.“

Има и свјеснијех родитеља, који схваћају рђаве пошљедице, што проистичу из њихове настајања од школе; за то они не само што не устављају дјецу дома због домаћега рада, него дјеца не смију ни изостати, па кад би и сама хтјела, без велике невоље, говорећи: „не шиљем те у школу, да кове чувац, но да учип, за то нијеси погодио, да се дома љенијеш.“ Такви родитељи не дају дјецу, да дома љенују, но их пазе и гоне, да уче и врше школске задатке. И дјеца таквијех родитеља долазе у школу рано, редовно и спремна са задацима.

7. Његовање дјевојчица, које не посјећавају школу.

Родитељи много већу пажњу обраћају његовању дјевојчица, које се школују, него ли осталијема. Срамота се гађе родитељима, особито мајци, ако јој кћи иде гола, боса, обрљана, неокрпљена и трањава. Код

нас vele: „Каква мајка, таква шћерка“, за то мајка није рада, да јој шћер иде у дружину неуредна, јер зна, да се на њој огледају све врлине или мане њене мајке; зна, да може бити пријекорна, ако јој је шћер неуредна, а зна, да ће бити похваљена, ако је чиста, уредна. Дакле, неко славољубље и честољубље више гони наше мајке, да дјевојчице њихове, које се школују, што чистије и уредније буду. Наш народ чини сличне примједбе и у погледу држања мушке дјеце, али честољубље код нашијех мајака ту није онакво.

Наше дјевојчице до дванајесте године носе се обично, у млађијем годинама, доста нечисто, а у старијим све чистије и љепше. Хаљине њихове састоје се од обичне робе; по планинскијем мјестима носе љети танке пртене аљине, а зими дебеле сукнене, које им мајке праве од домаће вуне. У топлијим мјестима зими носе по двије три пртене рашице и јакетицу и тијем замјењују сукнене топле аљине. Мање дјевојчице ређе носе сукнене корете, а одрасле их махом носе.

Чистоћа аљина није одвајана. Мајка мисли за шћер: „не мари, што је нечиста, кад је дома“ не види је нико.“ Кад дјевојчица пође на пазар, у цркву, у кога на свадбу или славу, онда обуче љепше и чистије аљине. То су јој аљинице „од изласка,“ и њих чува и штеди за „благе дневи,“ за пазар и цркву; обукује их о Божићу, Ускрсу, покладама и т. д.; обукује их, кад ко страни у кућу дође, а и више пута преко године, кад су свечани дани. Сиромашнија класа нашег народа нема за своје дјевојчице ове преобуке; тамо оне имају једну исту ношњу, коју сваки дан носе, или, ако имају још коју, оне су све једнаке: фетке, избуцане, окрљене, па и нечисте. Ова класа људи не утопљава толико своје дјевојчице и сталу дјецу, док их богатији људи већма утопљавају. Ово утопљавање на многијем мјестима рађа рђавијем пошљедицама, те тако и тијем природа кажњава непромишљено утопљавање дјеце аљинама.

Чим дјевојчица почне излазити међу дјецу, мајка се стане озбиљно старати, да јој буде очешљана, па и ако неће бити тако умивена. На косу и љепоту косе многе мајке много полажу, за то се и старају о чистоћи и љепоти њеној. Не мажу је ничим; закидају је остраг у водоравном правцу, чешљају је и гдје који пут перу. Ријетко је дјевојчица од по 10 до 12 година, које у коси имају уши или гњида. Мајке једна другу већма за ово коре, него ли и за какву другу нечистоћу тијела. Која се коса љепше држи, она је и љепша; запуштена коса запуштено и расте, а може обољети и опанути. Ово знаду наше мајке, готово без разлике стања, па се и старају, да коса у њиховијех дјевојчица буде што љепша, сјајнија, очешљанија. Наше жене заплијећу косу поврх чела ско тјемена као вијенац; и тај вијенац служи као украс лицу. И заиста тако је. Вијенац косе који је дебео, много је љепши украс, него ли који је танак. Танки вијенац и ријетка коса нимало не диче главу и лице. Огуда већма старају о љепоти, чистоћи и бујности косе. Као што се види у Европи. Лица код жена. Жена жени завиди на лијепоти густој коси, као ма на каквом природном дару.

На чистоћу тијела не пази се много. Ту је поготову иста чистоћа аљина, само је у томе разлика, што мајке настојавају, да се дјевојчице мију свакога јутра, особито оне, које пребаче десету годину. За мушку дјецу многе мајке и не хају, да им се дијете и по једном на неђељи не умије, док за женску већ нијесу тако равнодушне, него их силом гоне, да се мију и чешљају. Овијем се, као навлаш, полаже основа даљем уредном умивању и чешљању, на које се много полаже и према којему се познаје добра и уредна мајка и њезина дјеца.

Како према чистоћи тијела и одијела и каквоћи одијела, тако и према умивању и чешљању мушке и женске дјеце очеви су више равнодушни него ли мајке; управо мајке воде сву ту бригу, само им очеви за

то готов материјал доносе, као постав и др. Но има тако добријех мајака, које и у томе помажу очеве своје дјеце; то су оне вриједне мајке, које живе ближе варошима, па повешто тргују и зараде, па купе и на себе и на дијете, да голи нијесу. Овакве мајке (но их је доста мало) не гледају све, да отац купи ситније ствари за дјецу; оне купују и саме од онога, што стеку трудом и радом; оне се муче и дневи и ноћи, тек да им дјеца нијесу гола. Ако је дијете нечисто, неокрпљено, неумивено, неочешљано, нико неће за то укорити оца његова, него мајку, говорећи: „губа јој руке окинула, што их овакве пуштаје из куће! Та-ли је није стид?“

Што се тиче хране, она је једнака и за њих и за осталу дјецу. Нема ти туна да се њима даје никаква осопка; једу с осталом дјецом, с њима и спавају, или с мајком, сестром, а ријетко са старијим братом или с оцем. Ако је у кући новица дјеце, онда спавају сва заједно, или се по одрва подијеле. Дјеца обично спавају у кошуљици; повећа дјеца у гаћицама и рашицама, а понека и гола спавају.

8. Његовање момчади и дјевојка.

Мушко дијете преко петнајест година зове се момче, а женско — дјевојка. Ово је доба, кад наступа спрема и једнога и другога за јавни живот. Момче се почне љепше носити; на њему аљине већ нијесу онако избуцане, нечисте, неокрпљене; не иде онако неумивен и неочешљан; „благвијем даном“ носи љепше, чистије и уредније аљине. Сиромашнија момчад мало су одмакла у ношњи; носе се мало или нимало љепше, но док су као дјеца била; запуштена су, нечиста и неочешљана. Њихови родитељи нимало на њих не утичу својијем одијелом, јер и оно није у томе одмакло. Гдје-које момче се нађе, да има мало више укуса о љепоти ношње, па оно заради, измучи, „по надница иде,“ те купи џамадан, гаће, капу и друго, што му је најпо-

требније. Некоје момче набави само једно од тога, тек да не изостаје од своје дружине. На некијема се виђа нова капа на неочешљаној глави, а овамо је дошао на пазар, у цркву, или „на виђење“; на некијема нови дамадан, па још с рукавима, поврх кошуље, која се по мјесец и више носи, а да се не опере; на некијема нове црне гаће, а овамо су докољенице фетке и као паклина црне. Једном ријечју: доста је по нашијем планинскијем мјестима такве момчади, која немају никаква појма о чистоћи нити укуса чистоће. Отуда ова неједнака чистоћа у одијелу. Томе су све криви родитељи, нико други; они си дужни држати дјецу у чистити; они су им дужни дати појам о чистоћи, и сами им својијем животом предњачити и примјер давати.

Ко се у чистоћи роди, тај у њој и расте, а тако исто, ко се у нечистоћи роди, у њој и расте. Родити се и навикнути да живјети у нечистоћи јест једна врло рђава мања која у многоме шкоди правилноме развиту тјела, да у неколико и поносу народноме. Времена се мијењају, па и тај криви појам треба мијењати; старе неправилне појмове и предрасуде треба истурати, а нове усвојити и чути глас савјет и поуку представника нове културе, који и дјелом и ријечју сију у народ сјеме, које ће благотворно утицати на будућа покољења. Свештеници и народни учитељи — то су у нашем народу представници нове културе; они су свагда у додиру с народом; они су овлашћени и средствима снабђевени, да проучавају живот свога народа и да га упућују, да се према приликама управља. Гријех је огријешити се о овој светој дужности, а још је горе: својијем животом рђав примјер давати и повлађивати народнијем маханам.

Момчад у старој Црној Гори не носе се тако нечисто, па били и сиромашнијег стања; на њима одијело стоји пристојно, спојено, одговара једно другоме, како у погледу каквоће, тако и у погледу чистоће. Тамо и родитељи настојавају, да им се деца „гола не

вуку,“ па, ако икако могу, купе сину мало пољепше одијело; а кад момче мало поодрасте, онда имућнији купи „левор,“ па га, готово, свакодневно носи. Револвер је најљепши, а и најмилији украс на момчету; оно се с њим дичи и себе сматра као препорођена, кад се прихвати оружја; за то многа момчад зададу доста јада оцу, док им револвер купи. Кад момче стече „левор“ оно се заиста препороди; више приступа има међу људе; људи га почну више цијенити и на њега вишу наду полагати. У нас се држи: коме је мило оружје, тај ће и бити за оружје, т. ј. биће јунак. И заиста, наша момчад воле пушку, као своју главу. Кад су се војницима дијелиле берданке и репетирке „московке“ — велики дар моћнога цара Николе II — бивало је момчади од по 13 до 15 година, да их лично Господару траже. Пушка — овај вјерни и харни друг старога Црногорца, прелази и његовом сину у аманет, као најдичнији украс његове куће, надајући се с њом бити оно, што и његов отац и дјед: крут стожер и несавладљиви бранич своје домовине.

Докле год оваква идеја провијава нашу младеж, дотле се можемо надати, да ћемо стићи к циљу, којему смо се упутили; дотле одиста, можемо с надом гледати у будућност. За то ову историјску и велику врлину нашега народа тј еба његовати, да вијековима устраје — на оцћу корист нашега народа; нека родитељи гоје у своје дјеце љубав према пушци и јунаштву а мржњу према млитавости и повученом обезоружаном животу; за то нека старији свуда причају млађима о бојевима и витешкијем мегданима, о јунацима и јуначкијем примјерима, и нека им у живој слици представљају јуначке слике, како би се и у њима развило одушевљење према сличнијем примјерима. За то нека гуслари пјевају и ките лаворовијем вијенцем витештва старијех Црногораца и тијем вагријавају млађана срца ратоборнијем жаром, који ће у часу потребе планути као муња из мутна облака. А за то би требало, да су јунаци свуда и свагда при-

мљени и награђени онако, како доликује, да би им се тако достојно признање показало за углед и пострекавање млађијех. „Јунаштво је цар зла свакојега“ — рекао је ловћенски великан; он је ово изговорио, јер је схваћао значај и величину јунаштва; и ми бисмо рекли: све, што имамо, стекли смо и одржали јунаштвом, и надајмо се, да ћемо њим стећи и више, само ако га њивисмо и на висини одржасмо. И стари и млади, и учитељи и попови, и командири и капетани, и сви старији — по примјеру нашега Господара — нека његују ову урођену врлину и у срцу своме и у срцу младежи, јер нас чека љепша будућност, чека нас велики позив.

Веће, т. ј. одраслије дјевојке већ се не носе онако, као мање дјевојчице. Мајка на њих обрађа озбиљнију пажњу; учи их, како треба да је дјевојка чиста, умивена и очепљана, да не виси о њој ресмуљи, да јој пристаје аљина и обућа, па било то фетко и закрпљено. То је доба, када се дјевојка спрема за свети свој позив за удадбу и будућу мајку. Кад приспјела дјевојка иде на Стару, Еву Цркву, на славу, свадбу, доста је чиста, умивена, очепљана, уредна, а није онако немарно уређена као некоја момчад. Све оне дјевојке по мјестима Старе Црне Горе, које су и мало имућније, држе се и чисто, и лијепо, и уредно, како у погледу чистоће аљина и тијела, тако и у погледу каквоће одијела и обуће; док дјевојке по мјестима Нове Црне Горе нијесу тако чисте и уредне, али опет ни сасма запуштене. Обука у благијем данима новија је и љепша, него у простијим данима, а тако и чистоћа тјелесна, јер се многе навече свеца оперу и окупују. Дјевојке сиромашнога стања сиромашно се и носе. То је пошљедица не њихове немарности, већ сиромаштине.

Сиромашне дјевојке по планинским мјестима немају се су чим помоћи, да би што љепше и чистије на се ставиле; док дјевојке у Старој Црној Гори раде равне ручне радове, као: плету чарапе и јакете,

везу чарапе, ошвице и подвезе, па то на пазарима по доста скупој цијени продају; тако се многе лијепо помажу и лијепијех новаца зараде.

Дјевојке у Старој Црној Гори чистије држе косу и уредније је пазе; оне је не мажу лојем, маслом или којом другом машћу, као оне дјевојке по Новој Црној Гори, него је само мало протрљају слаткијем уљем, па је чешљају. Овако исто мажу косу и постарије жене, а старе жене свуда је мажу машћу.

Мазање косе машћу није практично ни умјесно; од тога је коса и кожа увијек глибава, свагда смрдљива, кожа сврби и често бисте видјели такве жене да се по глави чешу. Мазање косе машћу постало је отуда, што се коса лакше очешља и углачи, те дође чврста, тврда и глатка, и за дуго је није лако размрсити. Ово мазање требало би из моде истурити, па косу водом и сапувом прати тијем прије, што оно не доноси никакве стварне користи, нити служи украсом ни лицу ни глави.

Код нашијех одраслијех дјевојка, особито код онијех у старој Црној Гори, а нароч у варошима и њиховијем ближнијем околинама, постоји још једна грдна и велика мана, која многе стаје и труда и трошка, па и здравља. То су вам „бустини“ и стезање прсију, т. ј. сиса. Бустин је од дебела постава, а налик је дамадану; он се носи поврх самог тијела, спуча се оспријед и тако стеже сисе, да бисте рекли, е та дјевојка и нема сиса. Редовнијем стезањем сиса брадавица остане у сиси, па дијете не може да је уснама и језиком обухвати и испосе млијеко — кад дјевојка постане мајка, него се мучи живијех мука, а дешава се да остане и без читаве сисе, а многе због тога тешко се разболе, па и умру. Природа хоће да врши своје, и сваки гријеша, ко лакоумно стаје на пут природном току и сакати природно развиће свога тијела. Бустини су од нове моде, а дјевојке га ваљда носе зато, да им сисе не израшћују напријед, да их свако

видјети и познати може; дакле носе их ради стида. Но ја бих њима препоручио, да бустине на огњу спале, па да оставе, нека им сисе природно расту. Нема ту срамоте, да су сисе напријед набречене, само кад је њихова нагота покривена; напротив, срамотније је и за живот опасније владати се по новој изопаченој моди, која дјевојке не краси, нити их љепшијема чини. Мајке су у томе највећма криве; оне нека упуте своје дјевојке, да се не стиде од величине својих сиса, јер то ни најмање не удара у њихову част, него, напротив, да величину сиса и природно развијање њихово сматрају као велики дар, јер: „обила мајка родила обила јунака.“ Сиса његује цио свијет, за то је грехота сметати јој правилном развјетку, јер тијем сметамо правилном развјетку и наше младежи. Што је сиса опунија и већа, то је дијете ситије и напредније, а човјеком здравије снажније и за сваки посао способније. Сјетимо се оне народне пјесме, у којој се каже, да је мајка Милоша Обића могла сисе преко рамена претурити. На Саар Бона (ије) Српству родила дику, понос и узор јунака? — ERNOJEVIĆ

Момчад раде и потеже радове; они ору, копају, косе, беру лист и остале домаће мушке радове врше, само не управљају кућом, ако у кући има старијега; њима се „о глави не бије,“ да ли је кућа дужна или не, да ли има волова за орање, пиће за стоку, жита за чељад; она само раде и пазе оно, што им се нареди. Тако исто и дјевојке у то своје доба раде све послове женске: оне плету, шију, везу, кроје, ткају; оне чувају стоку, музу, сире; жњу шеницу, траву; оне по мало тргују, ако су близу вароши; оне на плату чешљају вуну, везу, плету, шију. Сиромашна момчад и дјевојке иду и у момаштво код богатијих људи, па у њих дворе за по годину, двије и више. Момак годишње прима аљине и сувљине по 20 до 30 фиорина, а дјевојка аљине и 10 до 20 фиорина. У аљине се разумије по 1 пар или комад од сваке врсте. Неке дјевојке, дворећи у другога, прикупе лијевијех новаца